

HLASY

katolického spolku tiskového.

Ročník XXXV.

Číslo 2.

KRISTUS! BŮH!

V PRAZE 1904.

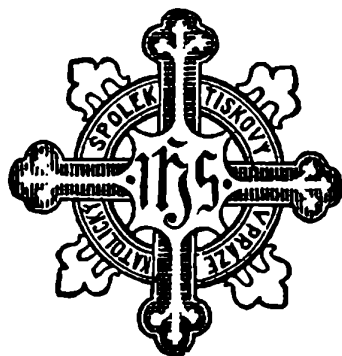
Nákladem katolického spolku tiskového. — V kommissi
Cyrillo-Methodějského knihkupectví G. Francla.

KRISTUS! BŮH!

Několik
upřímných slov o vážných věcech

podává

FRANTIŠEK PROKOP.

V PRAZE
CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA V. KOTRBA
1904.

Památce v Pánu zvěčnělého otce,
na něhož drahá vzpomínka stala se první příčinou
tohoto díla,
posvěcuje práci svou
vděčný syn.

I.

✚ měsíci říjnu r. 1902 přihodila se mi věc tak zvláštní, tak neobyčejná tak výjimečná, že bude jistě mnohého čtenáře zajímati, neboť tuze zřídka se komu cosi podobného udá.

Dříve však, než k vyličení vlastního případu přistoupím, jest potřebí, uvéstí následující:

Událost, o níž jde, jest osobní, a tudíž odpustte, že mluvím o sobě. Jest to za daných okolností nutno.

Pocházím z chudé rodiny, ve skrovných poměrech jsem vždy žil a posud s rodinou svou žiji. Ale přes to mohu říci, že do svých mužných let zažil jsem dosti radostí, dosti blaha. Nemohu si naříkati. Kalí-li mi dnes něco mysl, jsou to vzpomínky na události z minulého mého života, kdy jsem se zpronevěřil své povaze, svému dobrému vychování; jsou to věci, jichž upřímně lituji.

Vyrostl jsem v rodině dělnické, v níž byla domovem práce, mír a spokojenost. Rád vzpomínám si na zašlé ty doby. Drahý otec pro rodinu žil, večery trávil s námi, kde jakou radost nám dětem mohl učiniti, udělal ji.

Nebude tudíž nikomu divno, řeknu-li, že jsem prožil šťastné mládí, že jsem na sta krásných okamžiků zažil v chudé naší domácnosti. Je to doklad, že mnohdy k štěstí jest velmi málo potřebí, že blaho jest vybudováno z velmi jednoduchého materiálu. Nebylo tak arcíť pořáde, jak ihned uvidíme.

*

Jednoho večera v polovici měsíce října r. 1902 odebral jsem se krátce po deváté hodině na lože. Sotva jsem ulehl, objevila se v mysli mé oblíbená v těch dnech myšlenka na povýšení, jehož se mi mělo v nejkratší době dostat. Nač jsem se po leta těšival, mělo se nyní uskutečnit. V mysli kreslil jsem si plány pro budoucnost. Nyní přece zavládnou v domácnosti naší utěšenější poměry! Škoda, že se toho všeho tatínek nedočkal! Nyní, když se nám lépe povede, zažil by u nás pokojného stáří, měl by tu klid a jakou radost by z něho měly děti! Kolem něho by se batolily, dohlédl by na ně, byl by tu jako náš strážný duch. Jakou by měl radost, když by viděl, že jeho přičinění nebylo marné, že nese ovoce; že se darmo na mne nedřel, darmo si od úst neodtrhoval.

Chudák tatínek! Po 25 let dílem churavěl, dílem byl nemocen. Po léta byl trápen zádechou. Při takovém záchvatu obyčejně o 2. hodině s půlnoci se probudil a s nasazením všech sil zápasil o vzduch. Do půl šesté proseděl na loži upocen, upachtěn hrozným bojem. Namáhavě lapaje vzduch vyrážel z hrdla drsné, sípavé zvuky. Před šestou hodinou vysílen, umdlen, šel do práce, do továrny, kde mu bylo po celý den namáhavě pracovati. V roce 1886 ranila jej mrtvice na půl těla. Dvě léta nemluvil a byl k jakékoli práci úplně neschopen.

V té době jsem drahého otce elektrisoval dle lékařova návodu, učil jsem ho vyslovovati hlásky a spojovati je v slabiky. •

Časem se opět mluvit naučil, arciť, že těžce mluvil a zdlouhavě. Při jakémkoli však duševním pohnutí vypovídala mu mluvidla úplně službu, nebyl s to, aby ze sebe slova vypravil. Z hrozného této rány zvolna se vybíral a nová, hroznější ještě nemoc zapouštěla kořeny v duši nešťastného otce.

Zakotvila se na dně jeho duše jistá myšlenka, jež nabyla v nešťastníku práv utkvělé představy. Všecky důvody, všecko vysvětlování, vyvracení s naší strany bylo marné.

Myšlenky choré duše jdou jinými cestami, nežli lidí zdravých. Tatínek trpěl hrozně. Po léta byl trápen děsnými mukami duševními.

Nejvíce z tohoto soužení užila nebohá matička. Plakala, kudy chodila, po několik let trval tento hrozný stav.

Často jsem se nešťastným otcem obíral, dle možnosti rozptyloval strnulé jeho myšlenky, mluvil o tom onom, jako dítě přeskakuje s věcí na věc, jen abych mu neposkytl příležitosti k návratu zakořeněných představ. Rovněž živým, výrazným čtením snažil jsem se upoutati jeho mysl, i v tom se mi dařilo. Drahý otec jevil s četbou účastenství, byl spokojen, vesel; tu však za čtení, ač jsem dával pozor po kamenech úrazu, jež jsem dobře znal, přišlo to a to slovo, představy na křižovatce sjely na starou kolej a již se tatínek zachmuřil, zamyslí, více nemluvil, na otázky s nechutí a krátce odpovídal, a my všichni zůstali jsme jako opaření. Nastalo trapné ticho, bylo po léčení.

Takové vzpomínky procházely duší mou. Připomněl jsem si hrozný utrpení milých rodičů.

Drahá matka nyní přece zažije trochu klidu u mladší vdané sestry, ale tatínek, ubožák, již v rodišti mém odpočívá pod zeleným trávničkem. Bylo mi líto, že již otce nemám; nyní bych se mu mohl alespoň částečně odsloužiti za velikou jeho o mne péči.

Již ho není! Dej mu Bůh radost věčnou, zkusil mnoho na světě! Radost věčnou! — zastavil jsem se. Jakou radost, vždyť se všech stran slyšíš: Není Boha! Umřeš a je s tebou konec navždy. Duši máš, pokud jsi živ. Jest výsledkem živého tvého těla. Při smrti srdce, dynamo, se zastaví, přestane vyráběti elektrickou sílu, světlo života tvého; duše zhasne a věčná tma tě obklopí. Je po tobě navždy, načisto!

„Ježíši, Kriste náš!“ zvolám v mysli v zoufalství: Není Boha! Mysl chopila se toho slova a rozprádá dále pásмо myšlenek: Kristus?

Vždyť Kristus byl prý jen člověkem. Nikoho již není, nikoho! Nikoho! Tu zmocnil se mne nesmírný žal. Cítím, jak se mi srdce chvěje, kterak proud horkých slzí po lících mi splyývá.

Vše, co mně bylo druhdy milé a svaté, vše minulo, vše se zhroutilo v nic, vše to není pravda.

Co jest pravda? Kde jest?

Jak práhne mé srdce po ní! Tolik lidí, více snad než kdykoli jindy, touží po víře pravé!

Kriste, proč nedáš nám znáti, nám v pochybnostech tonoucím, že jsi, že jsi Bůh! Jak mocný účinek na smýšlení lidstva měla by za našich časů známka o jsoucnosti Tvé! Jak rád bych Tě z celého srdce miloval, jak rád bych plnil svatou vůli Tvou!“ Prudký žal, který rozechvíval srdce mé při myšlence opuštěnosti a beznaděje, měnil se pozvolna v sladkou touhu, proud slzí se zastavil,

do nitra vkrádal se mi mír. Pokoj opanoval duši mou a hluboce dojat posvátným tím tichem, z upřímného a vroucího srdce pomodlil jsem se v duchu Otče náš! Upokojil jsem se, klid rozhostil se v duši mé a za krátko na to jsem usnul. V následujících na to dnech na událost tu více jsem si nevzpomněl.

II.

Asi za týden na to zdál se mi tento sen:

Viděl jsem Krista Pána uprostřed zástupu. Kristus stojí na povýšeném místě v dlouhém, splývavajícím rouchu, kolem něho na svahu jsou davy lidu. Zjev nečinil na mne dojem obrazu, ale skutečnosti.

Mluvíti jsem neslyšel. Zdá se mi, že jsem právě zachytil z kázání na hoře okamžik, kdy Kristus pronesl nějakou velikou pravdu, po níž nastalo v davu pohnutí. Kristus měl klidnou tvář, dívá se s důstojností vznešeného kazatele na účinek svých slov ve vlnícím se davu. Více o této věci říci nemohu, neboť zjev trval jen zcela krátkou dobu, neměl jsem času k prohlížení.

Krista Pána viděl jsem zřetelně, ale také jen povšechně, obličej Jeho bych na př. podrobně popsat nemohl. Než třeba tento výjev trval jen okamžik, dostačil přece k tomu, že jsem poznal ihned: Kázání na hoře, Kristus učí zástupy. Jinak tento zjev neučinil na mne valného dojmu, neboť jsem naň nebyl nijak připraven; obraz přišel náhle ze stavu bezvědomí, neočekávaně, a trval tuze krátce. Dříve, nežli si mohla duše úsudek o zjevu učiniti, věc pochopiti, účel zjevu si uvědomiti a určité stanovisko náladové k němu zaujmouti, zapadla opět do bezvědomí.

Na to následoval druhý obraz, možno-li totiž mluvit o obraze tam, kde nic vidět není. Jsem v prostoru, těla nemám, a přece vím, že jsem. Dle toho jsem tu pouze duší svou. Nikoho, nic nevidím, jen to se mi zdá, že pozoruji jakési nesmírně jemné vlnění, chvění, vanoucí prostorem asi tak jako za parných letních dnů žárem prohrátý vzduch se vlní. I jakýsi jemný nádech z modralého přísvitu shledávám. Jsem si vědom klidu, jemuž se těším.

Náhle rozžehlo se ve mně neskonale lahodné, jemné světlo, vzňala se ve mně zvláštní, cizí, nikdy nepoznaná, nesmírná rozkoš, nevyslovitelná blaženost. Soudobně, kdy duše má tonula v unášejícím tom světle za nevylicitelného blaha, zajasala ve mně slova: Kristus, Bůh!

Probudil jsem se.

První moje myšlenka, vzniknuvší ve mně za vědomí, byla: Ovanul mne dech Boží.

Pocítěná slast byla tak dokonalá, tak vznešená, tak nádherná, že ji nelze k ničemu na světě přirovnati. Blaho lásky k rodičům, otce k dítěti, slast čisté lásky k děvčeti, rozkoš vlasteneckého nadšení, obdiv nad uměleckým výtvozem nejlepších umělců vytržení nad nejsladší hudbou, čistá, nevinná radost z podařené práce, blaho zažitých, nejlepších snů, to vše nijak, ani zdaleka nelze přirovnati k neskonale blaženosti, již mi bylo popřáno poznati. Nebyl to mocnější nával někdy před tím již zažitého blaha. Ráz i síla vznešeného tohoto zjevu, který se marně pokouším slovy jen trochu znázorniti, lišily se úplně od nejsladších citů našich.

Připomínám si místo v Písmě sv.: „Ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, aniž kdy na srdce lidské vstoupilo“ atd. Ano, tu jest to pravé slovo:

Nikdy na srdce mé nesmírná tato radost nevstoupila. Duše má splynuvši s čarovným světlem za nevyslovitelné blaženosti, současně s pojmenováním nejvznešenější bytosti sloučené, poznala, že Bůh jest Láska, Dobro.

Přisahám při památce zvěčnělého otce svého, člověka dobrého a hodného, který mne velice miloval, a který tolik, chudák, vytrpěl, že žalostno jest si toho připomínati, přísahám při světlé jeho památce, že každé slovo, jež tu pravím, jest ryzí pravda.

K tomu připojuji, že jsem úplně, jak tělesně, tak duševně zdrav, silen, schopností normálních a normálního způsobu života. Ostatně o mé rozumnosti aneb nerozumu bude lze veřejnosti učiniti si vlastní soud z mých názorův o různých věcech, o rozličných zjevech života soudobého.

Jest jakési spojitosti mezi tímto trojitým snem a náladou, před týdnem vzpomínkou na nebožtíka otce vzbuzenou?

Zajisté jest. Mnoho jsem o tom přemýšlel a stále a stále vrací se na mysl mou přesvědčení, že tento neobyčejný sen byl odpovědí na mé otázky, na mé vroucí prosby z toho nezapomenutelného večera.

Byl jsem tehdy tak nešťasten při vzpomínce na učení některých učenců naší doby, že vše bylo klamem, že křesťanství bylo toliko krásným snem, že nikoho není, že není toho ideálu vší dobroty a dokonalosti, o který jsem v životě třeba tuze nestál, Jehož vůli jsem třeba neplnil, k Němu přiblížiti se nesnažil, ale k Němuž jsem se přece čas od času v pokoře vracíval, když jsem se proti svaté Jeho vůli znova prohřešil, abych našel ztracené vnitřní spokojenosti a získal naději k novému, lepšímu životu.

Vyslovuji v tomto hoři, v této beznadějnosti, v této duševní opuštěnosti vroucí prosbu, skoro výčitku: Kriste, proč nedáš nám znáti, že jsi Bůh, nám, kteří jsme do pochybností zabředli!

Srdce mi žalem buší, horké slzy mně zvolna splývají po lících. Děti a manželka má klidně spí, jest k desáté hodině. Kolem mne tma; nikdo neví, že tu na loži tiše pláče 39letý muž, kterého právě nepotkalo nijaké neštěstí, který jest zdrav, v domácnosti své spokojen, který třeba nežije v nadbytku, přece nemá bídy. Tu pláče muž, jemuž právě rozevírá se perspektiva na lepší život, který nemá nejmenší příčiny zevní k takovému zármutku, a proč pláče? Ztratil Boha. Vyrvali mu Boha.

Tu jest jasně viděti na příkladě pravdivém, věrně, upřímně vyličeném, že jest člověku ještě něčeho jiného potřebí než toliko pokrmu, nápoje, oděvu, bytu, uměleckých požitkův a radosti z vědeckých výzkumů.

Lituji, že jsem si hned nezaznamenal určitá data, jak dne, kdy jsem vroucí prosbu k Spasiteli našemu vysílal, tak dobu snu, v němž vrcholí život můj na zemi. Bylo to v druhé polovici října. Dne 1. listopadu, nějakých 5—6 dní po onom vzácném zjevu, jal jsem se neobyčejnou tutou událost zaznamenávat. Nikomu jsem se o věci té nezmínil, neboť od prvního okamžiku pojal jsem úmysl, sděliti neobyčejnou událost tu veřejnosti, a tudíž jsem nechtěl, aby přecházejíc z úst do úst, měnila se na úkor pravdy.

Ještě pokládám za vhodné toto připojiti. Nikdy se mi nezdálo o Pánu Ježíši, nikdy jsem vůbec neměl snu náboženského obsahu. Zvláštní sen z měsíce října není mnohonásobně zvětšeným blahem, jež jsem snad někdy měl z poměrů nábo-

ženských, z té příčiny, že jsem nikdy z náboženských vztahů blaha vůbec neměl; z nich vzcházel mi toliko mír a pokoj v duši, nikoli blaho, a tu byla vznešená blaženost, s pojmem nejvyšší bytosti sloučená.

III.

Nemám ve zvyku mluvit o svých snech. Nikdy neřeknu manželce nebo dětem: To a to se mi zdálo. Připadá mi to malicherností, dětinstvím. Zachoval bych se tak i v tomto případě, kdyby měl ráz obvyklého, obyčejného snu.

Ale tomu není tak, neboť jest navázán tak nápadně na duševní stav za jasného vědomí zažitý, těsně se připojuje k tehdejší mé náladě a *odpovídá* tak zevrubně a způsobem neobyčejně určitým k mým otázkám, k mým prosbám za známku jsoucnosti Boží, že nabyl jsem pevného přesvědčení, že Bůh jest.

Zajímavým tímto snem byl mi proveden nejen jasný důkaz o jsoucnosti Boží, ale podán jest i zcela srozumitelný program života.

Budeš-li žíti dle učení a příkladu Mého, bude dále živa duše tvá v ovzduší Světla, Lásky a Dobra.

Učení Krista Pána srozumitelně naznačeno tu kázáním na hoře. Myslím, že tento výklad není nikterak násilný, ale zcela přirozený.

Jest obecně známo, že kázání na hoře jsou jádrem učení Kristova. Tu proneseny byly vznešené, nesmrtelné pravdy životní jasně, každému srozumitelně. Tu zahořelo láskou k lidstvu vznešené srdce Syna Božího, tu zazářil ryzí cit nejlepšího člověka.

Trp! Nemsti se! Neposuzuj! Odpust', aby i tobě bylo odpuštěno! Chce-li kdo za mnou přijíti, vezmi kříž svůj a následuj mne! Já jsem

cesta, pravda a život, kdo věří ve mne, živ bude na věky! atd.

IV.

První část zvláštního zjevu kázání na hoře mohla by býti výtvar obrazivosti. Lidi, krajinu dovede si člověk představit. Hůře jest již představit si sebe ničím, bez těla, duši svou, sebe vědomou v širém prostoru.

Ale vykouzlete blaženost takového rázu, pro niž ve světě, v životě nemáte nikde příkladu, nikde vzoru, které nikdy duše nezakusila, jež v duši nikde nebyla! Vyčarujte nádhernou květinu ze země bez semene, bez zárodku.

Může si člověk představit, jak chutnala ambrosie a jak lahodil bohům na Olympu nektar, když nikdy ani ambrosie ani nektaru neviděl, a tudíž nikdy neokusil?

Může si duše vykouzliti představu Boha ve formě nesmírně jemného, lahodného světla šířícího blaženost, dobro, v podobě všestranné jednotné harmonie, když pro nic takového zkušenosti nemá, podkladu k cizímu tomu blahu v ní není?

Uvážím-li to vše, jsem přesvědčen, že nejde tu o samovolný, bezděčný výtvar fantasmie, ale že tu byla činná jiná síla, cizí bytost, kterou soudobně provázelo pojmenování: Kristus, Bůh!

Žádal jsem vroucně, pochybnostmi zmítán, známky o jsoucnosti Boží. Dostalo se mně jí způsobem zcela přesvědčujícím, veškeru pochybnost vylučujícím.

Jelikož byla prosba moje vyslyšena, byla i slyšena. Jest tedy někdo, kdo jest všude a všecko ví, i myšlení naše. Všecka náboženství v té příčině souhlasně učí: Bůh jest všudypřítomen, jest vševědoucí.

V.

Vím, že mnozí lidé, nemohouce popřítí prostotu a upřímnost mých slov, budou zlehčovati věc tvrzením, že vše byl jen výtvor fantasie, vše jen pouhý, krásný sen, vzbuzený náladou před týdnem zažitou. Dobře. Povšimněme si té nálady blíže. Myslí mou procházely vzpomínky na nešťastného otce, vyplnily nejvíce zmíněnou náladu — a o otci se mi nezdálo.

Duší mou zalomcovala lítost, že se nemohu otci odvděčiti — a ve snu jsem lítosti nepocítil.

Duše moje sklíčena byla hrozným žalem při vzpomínce na učení moderních filosofů a přírodopisců, že není Boha, a ve snu žalu jsem nepoznal. Jak patrně, nebyl zajímavý tento sen reprodukcí mé nálady, jak se to u snu jeví, kdy prožíváme v něm to, o čem jsme přemítali, ale jeví se jako určitá, účelně spořádaná a jasná odpověď ke vřelým prosbám, jež před týdnem se slzami vyřinuly se ze srdce nezištného, oddaného a upřímného.

Ani jediná myšlenka, jež za tehdejší nálady proběhla duší mou, ve snu se neopakovala. Byly tu znázorněny tři pojmy: Bůh jako člověk, duše lidská a Bůh jako duch. Tato pravidelnost, zřejmý, vědomý úmysl v sestavení těchto pojmů, které zevrubně odpovídají na mé otázky, a nikdy před tím nepoznaná blaženost jsou důvody, proč jsem nabyl přesvědčení, že nejde tu o obyčejný sen.

Bůh jest. V tom se posud všichni opravdu velcí lidé shodovali. Vystupují nyní sice hlasatelé, kteří nejen Boha, ale vůbec všecken mravní řád ve světě popírají. O prostoru tvrdí, že jest bez konce, o čase rovněž učí, že jest nekonečný, ač všecky věci, které poznání našemu jsou vystaveny,

mají určité rozměry, a všechny děje, které jsou nám přístupny, mají počátek i konec v moři časovém. Tu může býti absolutno, a o bytosti, jež by vždycky byla, jež by vše oživovala, jež by vše tvořila, vše mohla, vše věděla, jež by byla vědoma svých činů, o bytosti nejvyšší to platiti nemá? Než nechme toho. Jest to všechno zbytečno. Bůh jest.

Může tento všemocný Tvůrce, Otec náš nejlaskavější, nejdobrotivější, snížiti se k člověku, který k němu v slzách tona volá, v pochybnostech, do nichž byl bez vlastního zlého úmyslu zapadl, o pomoc vroucně Jej vzývá, který z horoucího srdce po pravdě baží, že Jeho není, neskonale lituje, Jeho jsoucnosti si přeje; který právě od Něho nežádá ničeho, čeho sobě lidé obyčejně právají: ani dlouhého života, ani zdraví, ani jmění, nic takového; kterému ani té chvíle na mysl nepřišlo žádati pro sebe čeho po smrti? Může se Pán Bůh snížiti k člověku, který s dětinnou prostotou, nezištnou upřímností prosí o jistotu, že Bůh jest, aby mohl ochotně s vnitřním přesvědčením plniti Jeho svatou vůli?

Jest to možno, když se to již opravdu stalo. V tom žalu, v té prosbě, v té touze nebylo nic strojeného, jen vroucí cit opravdovosti vanul duší mou. Když si na tento posvátný okamžik vzpomenu, zdá se mi, že jsem byl v postavení dítěte, které před tím matku rozhněvalo, a nyní, u vědomí své viny a lítosti, že jí bol způsobilo, tulí se k ní posud se hněvající, které očekává, že opět na něm spočine vlídný, láskyplný její pohled.

VI.

V evangeliu sv. Lukáše 11, 5—13 vyjadřuje se Kristus Pán takto o modlitbě prosebné: „Kdo

z vás bude míti přítele, i půjde k němu o půl noci, a dí jemu: „Příteli, půjč mi tři chleby; nebo přítel můj přišel s cesty ke mně, a nemám, co bych mu předložil.“ A onen z vnitř odpovídaje, řekl by: „Nečiň mi nevole, dvěře jsou již zavřeny a dítky mé jsou se mnou v pokoji, nemohuť vstáti a dáti tobě.“ A bude-li on trvati, tluka: pravím vám, že ač nedá jemu, vstane, protože je přítel jeho, však pro nezbednost jeho vstane a dá mu, kolikozkoli potřebuje! I jáť pravím vám: *Proste a bude vám dáno, hledejte a naleznete, tlucte a bude vám otevříno.* Neboť každý, kdo prosí, bere, a kdo hledá, nalézá, a tomu, kdo tluče, bude otevříno. Kdo pak z vás prositi bude otce za chléb, kámen dá jemu? Aneb za rybu, zda-li místo ryby dá jemu hada? Aneb prosil-li by za vejce, zda-li podá jemu štíra? Jestliže tedy vy, zlí jsouce, umíte dobré dary dávat synům svým, čím více Otec váš nebeský dá ducha dobrého těm, kteříž ho prosí?“

Pravdivost těchto zlatých slov Krista Pána osvědčila se i v mé věci. A proto volám ke všem lidem, kteří mají srdce a kteří zanechali modlitby jako odkládáme ošumělý kabát, tak jako jsem ji já kdysi byl zanechal: „Přátelé, modlete se! Nic nedbejte toho, zda ústa kolem vás k pošklebku, k výsměchu se nastrojují, nevšímejte si urážek, jež k uchu vašemu dolétají, snášejte ústrky a modlete se!“

Vždyť obracíme se modlitbou k bytosti tak vznešené, tak svrchovaně velebné, všestranně dokonalé, nejvyšší dobré, že nejmocnější císař, největší učenec v ničem si nežadá, když na kolena se vrhne před tou Láskou, jež nám všem život dala a lepší nám zaručuje.

VII.

Bůh jest vševědoucí. Věděl tudíž, že člověk v nitru svém lká, vroucně o jistotu prosí, vší silou vůle své žádá si pravdy, aby mohl plniti svatou vůli Jeho. Bůh ví, že nejde tu o nějaký pokus, o objektivní zjištění jakési, ale o upřímný cit, plný opravdovosti. Za týden na to člověk ten sní. Objeví se před duševním jeho zrakem obraz: Kristus hlásá evangelium t. j. radostnou zvěst, evangelium, o němž sám Renan praví, že jest nejvyšším výtvozem lidského uvědomění, nejkrásnějším zákonníkem dokonalého života, jaký kdy který mravokárce sepsal . . . a jinde: „Horské kázání nebude nikdy předstiženo . . .“ Jiný „obraz“ ukazuje možnost vědomí lidského „já“ bez těla, pouhou duší, a posléze třetí část: světlo nesmírného půvabu, nevyslovitelné lahody, vyzařující do duše jeho blaženost, nevyličitelné dobro, k čemuž všemu nesou se slova: Kristus, Bůh.

To vše Bůh ví. Jest tudíž možno, aby klamným, nepravdivým zjevem v omyl, v blud přivedl člověka s vroucím srdcem po pravdě bažícího?

Jest možno, aby na jeho upřímnost — když se již k odpovědi snížil — odpověděl lží nebo žertem?

Jest možno, aby jako Otec dal synovi — když již mu něco dává — kámen místo chleba, hada místo ryby, štíra místo vejce?

To není možno, vždyť Bůh jest věčná pravda. Buď výslovně nepoučuje, anebo poučuje-li, poučuje dobře, pravdivě, věrně.

Cit i rozum mi praví, že jsem se nemohl státi předmětem klamu, vždyť světlo, láska, blaženost, dobrota, vznešenost celého zjevu bylo něco tak neobyčejného, něco tak povznešeného, že tu

opravdu nemohlo se o nikoho jednati, leč o bytost Nejvyšší, jež byla zároveň jmény Kristus, Bůh označena.

Jestliže však přece stal jsem se obětí klamu a pouhého mámení tékavé obrazivosti, pak vskutku není Boha; neboť odporuje všem našim představám o Bohu, aby k úpěnlivé prosbě po pravdě toužícího člověka mylné představy o sobě v žíznící duši vzbuzoval.

Než tuto možnost připustiti nemohu z těchto důvodů:

Prvním obrazem uvedena mi na paměť nejčistší morálka, nejvznešenější učení, jaké kdy slyšel svět o dobru, o lásce k Bohu a lidem, vůbec o nejlepších ctnostech, jež zdobiti mohou člověka.

Blaženost pak z dobra a lásky sloučená zřejmě ukazovala na bytost nejvýše morální. Tu i tam dobro. Tam vyzvání k dobru slovy, příkladem, a tu dobro samo ve formě zahřívající, něžné blaženosti.

Z těchto úvah docházím k tomuto závěru: Duše lidská poznavši v blaženosti a v čarovném světle zřídlo, z něhož kdysi vyšla, pojmenovala ji správně jménem Kristus, Bůh. Duše sama poznala tento zdroj života jako pozná dítě matku svou, ježto jest tělo z těla jejího.

Historicky jest zjištěno, že život Ježíše Krista jest utkán z dobra a lásky. Chodě po zemi, dobře činil. Láskou provanuta jsou slova jeho a dobrota bezměrná zdobí všechny jeho činy.

Lásku, dobro v nitru mi vzplanuvší, duše s jásavým nadšením pojmenovala slovy Kristus, Bůh. Když láska duši blažící byl Kristus, Bůh, jest člověk Ježíš Kristus vtělená láska, vtělené dobro, vtělený Bůh.

Nemyslím, že by událost, jež se mi přihodila, bylo něco nadpřirozeného. Bůh není bytostí rozumu se přičící, ale bytostí, kterou vše, co jest, předpokládá, nutně jí vyžaduje. Všecky jevy mají jistou příčinu, z níž vyplynuly. Základní, prvotní pak příčinou všeho jest Bůh. Dá-li tudíž Bůh znáti člověku k dobru se vracejícímu, že jest, a odkáže-li ho k učení a životu Boha-člověka, není v tom nic, co by rozumu odporovalo, nic nemožného.

Ve výše uvedené 11. kapitole, vyňaté z evangelia sv. Lukáše, pravil Kristus o člověku prosícím tří chlebův za noci u souseda: „... bude-li trvati tluka, dá jemu .“ atd. Dokáže toho tudíž *pevnou vůlí*, že soused třeba nerad posléze vstane a půjčí mu, čeho potřebuje.

V poslední době věnují učenci zvýšenou pozornost psychickým zjevům. Sbírá se material, zprávy se spolu srovnávají a třídí.

V tomto oboru jest lidstvo teprve u A svých vědomostí o silách duševních, ale i z toho mála vědecky zjištěného, pokusy dotvrzeného, zřejmě vysvítá, že silná, soustředěná vůle člověka působí na duši jinou.

Jest tu totéž v jádru, co praví Spasitel:

Jen prostě, tlucte, hledejte, vůbec chtějte! — a pořídíte.

Hledíme-li tudíž na příklad mně se udavší se stanoviska tohoto, shledáme, že i tu silná vůle vroucím citem jaté duše, prahnoucí vší mocí po pravdě, dochází žádaného výsledku.

Nešlo tu o pokus. Ubíraje se tehdy na lože, netušil jsem, že řetěz myšlenek přivede mi na paměť zvěčnělého otce, názory moderních učenců a že mi bude čeho tak velice líto. Vše přišlo v ta místa bezděčně, bez mého úmyslu. V bezmezném pokoře prosil jsem o známku jsoucnosti

Nejvyššího za tím účelem, abych mohl zcela přesvědčen plniti vůli (Boží) Jeho.

Než dosti. Ať mně kdo uvěří nebo neuvěří, ať vše se svede na suggesci nebo hallucinaci, ilusi nebo blouznění, vše jedno; následující však pravdu popřítí nikdo nemůže a nepopře:

Ač jsem zažil šťastné mládí, v knihách našel zdroj blaha, v práci našel požitek, v básních největších mistrů luznou hudbu a veliké myšlenky, naučil se porozuměti krásám v přírodě;

ač jsem poznal kouzlo lásky ovanuté dechem poesie, zakusil čistého blaha lásky k dítěti, nejvyššího to útvaru lásky pozemské;

ač jsem prožil mnoho slastných hodin za krásné hudby a zpěvu;

ač jsem poznal rozkoš, vyzařující z nesmrtelných děl největších umělců různých dob a národů, mnoho utěšených chvil zažil v museích a výstavách, obdivuje se pokrokům vědeckým, skvělým výsledkům poctivé práce;

ač jsem tudíž poznal plnou měrou radosti, jež naše doba poskytuje člověku, majícímu porozumění pro věci ušlechtilé, poznal i mnoho blaha za spánku, kdy obrazotvornost s duší si pohrává: přes to přese všecko zažil jsem v životě svém největšího blaha v Bohu.

Tuto zkušenost mi nikdo neupře.

Proto myslím, že křesťanské vzpomínky:

Dej mu Bůh *radost* věčnou!

Světlo věčné ať mu svítí! nejsou pouhé věty bez významu, pouhým zvykem ustálená rčení, ale věrným vystižením stavu, k němuž se nesou.

Vzpomínky ty mohou býti pravdivé, neboť jsem sám jasně poznal, že jest jiná radost, jiné světlo, než s jakým setkáváme se v životě.

Svíí světlo, svítí! Přece se tudíž nemýlily ony miliardy lidí, co jich kdy na zemi žilo a žije ve všech náboženstvích věřících v nesmrtelnou duši.

Kéž upřímná má slova, od srdce jdoucí, posilní důvěru a vzpruží velkou tu naději!

VIII.

Pohleďme, za čím se dnes žene svět více než kdy jindy? Za penězi. A proč? Snad k vůli tomu kovu, nebo k vůli tomu pošpiněnému papíru? Nikoli. Ale proto, aby v libovolný okamžik proměnil peníze v blaho. Snaha po blahu jest pružinou naší činnosti a pachtíme se mnohdy za blahem velmi pochybné ceny. Všecku mysl svou poutajíce k tomuto pomíjejícímu blahu, zapomínáme, že z Boha kyne nám blaženost, pro niž jména není.

Nejsou to planá slova, jež tu pronáším, slova do větru mluvená, ale jdoucí od srdce a o zkušenost opřená.

Vraťme se k Bohu ve svém vlastním prospěchu! Vrátní? To znamená jíti zpět. Zajisté. Jest však takový návrat zahanbující, ponižující?

Co pak udělá strojvedoucí, když uvědomí si, vjížděje do stanice, že vjel s pola na nepravou kolej? Pojede dále? Nikoli. Tam kyne srážka, záhuba. Co tedy udělá? Rychle dá zpáteční páru a hledí co nejdříve opustiti scestí, na něž omylem vjel.

Zabředl jsem do bahna. Čím dále jdu, tím hlouběji zapadám. S určitostí znamenám, že pokročím-li ještě o několik kroků, najisto v něm utonu. Je v tom smysl, abych šel dále jen proto, abych zachoval zdání důslednosti? Co na tom, že se mi ten a ten vysměje a snad ani nevysměje, ale sám se tak domnívám, že se vysměje.

Jednou byl jsem s bratrem u velikého žulového lomu. Sedli jsme si nahoře a se zájmem sledovali jsme ruch v lomu. Povšiml si nás skalník K., který si velice zakládal na pověsti výborného lezce. I uznal za vhodné před námi se vyznamenati. Zanechal práce a neuvázán lezl ve výši nějakých 25 m, snad i více, po malých výčnělcích na strmé téměř skalní stěně. S nejživějším účastenstvím pozorovali jsme ho, zejména když šťastně obcházel větší výstupek, čnící nad propastí. Obratné jeho pohyby prozrazovaly neobyčejně smělého lezce. Přišel proti nám, pozdravil a povídá rozmarně:

„Jdu si nacpat, zapomněl jsem tabák v kabátě.“ Za chvíli touž cestou bral se k své práci. Jako kočka krčil se k příkré stěně. Někde se nám zdálo, že ho skála drží bokem svým jako magnet poutá ocelové péro. Vše se mu dobře dařilo, ale pak se dostal k tvrdému oříšku, k onomu zatrolenému výběžku trčícímu nad děsnou hlubinou. Bylo-li obejítí s vyhaslou dýmkou obtížné, bylo s ohněm přímo nemožné. K. zkoušel tak, zkoušel onak, poníž, povýš, nic platno. Zřejmě na něm bylo viděti, že si umínil provést svou, leč marně. Všecky pokusy sklamaly. Oba jsme strachy trnuli o život toho smělce, který z pouhé marnivosti vydával se v hroznou nebezpečí, vždyť obě cesty mohl vykonati zcela pohodlně s lanem. Posléze K. nahlédl, že o nemožnou věc usiluje, že ji nelze provésti. I vzepjala se v něm patrně touha po životě, když shledal, že jistá smrt naň z hlubiny se šklebí — a vrátil se. S počátku zajiště odmítl myšlenku vrátiti se s opovržením, návrat za sebe pokořující shledav, ale pak rozum a láska k životu zvítězily nad pošetilou pýchou, nad domnělou hanbou, že ho snad budeme pova-

žovati za zbabělce. Než v našich očích moudrým rozhodnutím svým jen získal.

A tak jest to i s poměrem naším k Bohu. Máme v rukou svých život svůj. Nepohrávejme si s budoucností duše své lehkovážně! Přikvapí smrt a Bůh, Otec náš, žádati bude uctů z činů našich. A zdali netresce dobrý otec dítek svých?

Nespolehejme na to, že Kristus v nevystihlé své dobrotě i velkým hříšníkům odpustil. Odpustil, ale pomněme, že všichni ho o milost prosili, činů svých želeli s úmyslem se polepšiti.

IX.

Chtěl li jsem kdy co od hodnostáře X, bylo nutno jíti k němu, pokloniti se mu, poprositi ho. Sám ke mně nepřišel, na mně bylo dojíti si k němu.

Když jsem chtěl popohnati svou záležitost u pana J., opět mně bylo jíti k němu s poklonou, prosbou, s uctivostí; nepřišel sám ke mně, aby se mne zeptal, zdali čeho potřebuji. I jinde a jinde bylo nutno totéž učiniti. Jest to patrně již takový ve světě řád, že kdo čeho potřebuje, obrací se k tomu, od něhož pomoci mu třeba.

Jest tudíž zcela přirozeno, že kdo od Boha čeho chce, má se k Němu obrátiti. A toho právě neděláme. Pýcha nám v tom brání.

Domýšlíme se, že co máme, máme jen sami ze sebe, nebo od lidí druhých. Pýcha nám vadí, že nevidíme, co bychom jinak jistě viděli. Náboženství naše učí: Pýcha jest první hlavní hřích. Lakomství, atd. Pokora jest první hlavní ctnost. Štědrost, atd.

Toto sestavení hříchů a ctností není nahodilé, ale má hluboký význam. Tyto poučky odpozorované

od lidí rozumných, života znalých, zkušených a dobrých mají tutéž oprávněnost, tutéž váhu jako základní poučky ve fysice nebo v geometrii. A takových pouček máme pro život celou řadu. Šlechtní lidé v krásné články je seskupili, navlékli tyto perly vzácné krásy na nit života duchovního.

Jsou lidé, kteří všechny tyto věci považují za nesmysl, všechna sdělení, všechny zkušenosti osob životu duchovnímu oddaných pokládají za výmysl, podvod, prostředek k vyděračství nebo výron chorého mozku. Přesvědčil jsem se, že na věc s tak nízkého, podezříváného stanoviska pohlížeti nelze. Jestliže mně se udál případ neobyčejný na počátku XX. století, udál se jistě lepším lidem i v dobách minulých. Když mně, člověku bříšnému, prokázána byla milost výjimečná, přesvědčující poučení, jež mne víře úplně navrátilo, na pouhý jediný výkřik vroucí prosby opuštěného srdce, na jedinou minutu touhy po pravdě, po dobru, po Bohu, tím více možno se nadíti, že Bůh v zalíbení Svém v lidech, kteří se Mu zcela oddali, celý život dle Jeho vůle si zařídili, Jemu vše obětovali, všemu okolí svému byli zářícím vzorem, podporou, útechou a posilou, možno se právem nadíti, že takovýto dokonalým, vznešeným světcům přízeň Svou na jevo dal způsobem ještě výraznějším a jiným lidem patrným. Nepodceňujme podobná sdělení v starých kronikách a v životopisech svatých. Zajisté jsou tu i věci vymyšlené, mnohonásobným převalováním z úst do úst bezděčně zveličené; ale jistě mnoho bude takových případů, které prostotou, upřímností vzbudí důvěru a vynutí si uznání. Porovnejme tato sdělení se starožitnostmi. V posledních letech byly zjištěny ohromné podvody se starožitnostmi; možno z toho však souditi, že všechny staré předměty jsou padělky? Ani to nikoho

nezarážej, že zjevy, o nichž tu řeč, stávají se nejvíce ve snu. Již ani učení lidé neházejí všechny sny do jednoho pytle. Nepovažují všechny za výtvor fantasie v mozku snícího člověka vzniklý, ale přímo tvrdí, že popud k mnohému snu přišel zvenčí, z neznámých dosud končin, od jiných vzdálených osob. I pokusy již tato věc zjištěna.

Jak si však vysvětliti zkušenost, že učenci zkoumajíce to ono nikde na Boha nepřicházejí? Nenachází ho ani geolog, ani antropolog, ani biolog, ani astronom, pokud jsem o té věci nabyl znalosti z populárních vědeckých děl mně přístupných. O Bohu nikde ani zmínky, více se s Ním nepočítá. Jak tento zjev vysvětliti?

Položme si otázku: Co lidé věděli o světě mikroskopickém před vynalezením drobnohledu a fotografie? Nic, pranic. Kdyby byl nějaký učenec tehdy pronesl názor, že v kapce vody je tolik a tolik millionů organismů, těl živých ve vodě vířících, byli by se mu všichni lidé učení jako prostí vysmáli a bláznů mu nadali.

A přece to ohromné množství organismů tam je. Dnes jsme my v téže situaci ohledně světa neviditelného.

Náboženství naše učí: Bůh jest duch. Věda praví není duchů, není bohů.

Dle všeho není Boha proto, že uniká vědeckému pozorování.

Někdo objeví nové, posud neznámé zvíře. Jaká tu radost v učeném světě! Hned se přistoupí s chutí, se zápalem do práce: Jedni pozorují je, jak si vede za živa. Zkoumají způsob výživy, zvyky, kdy a jakou přijímá potravu, kde žije, jaký brloh si staví, kdy a jak často se rozpleňuje, hodí li se člověku, atd.

Jiní učenci dokonale je popíší, vycpou je, nebo

jinak vhodně je upraví, pořídí z něho kostru, zkoumají mikroskopicky krev, zárodek, mozek a soustavu nervovou vůbec atd. atd. Tomu všemu říkáme vědecká práce. Za krátký čas jest zvíře tak dokonale, všestranně a dopodrobna popsáno, prozkoumáno, že v té věci nezbývá skoro nic více co činiti. Jest to práce záslužná a úcty hodná.

Ale kudy, s které strany na ducha, na Boha?

Někdo by si vyžádal audience u panovníka. Vstoupiv do přijímacího sálu a vyzván, čeho si přeje, řekl by: „Vaše Veličenstvo, nepřišel jsem ani vyslovit city oddanosti a věrnosti k trůnu Vašeho Veličenstva, ani o nic prosit, ani zač děkovat, ale účel mé návštěvy jest čistě vědecký, výzkumný. Chci poznati, jak si Vaše Veličenstvo doma vede, jak se vyjadřuje, chci věnovati pozornost hlasu, pohledu, úsměvu, pohybům, obrátům, chůzi . . .“ Byť panovník ten byl sebe vlídnější, sebe laskavější, ani domluviti návštěvě nedá — a bude brzy po audienci.

Za audienci tohoto druhu požádal před několika lety Emil Zola papeže Lva XIII. Konal právě v Římě studia ke spisu svému „Řím“ i chtěl na vlastní oči poznati proceduru při přijímání, osoby u dvora papežského, sály Vatikánu, zařízení přijímacího salonu a vůbec všecky zevnější známky vztahující se k osobnosti náměstka Kristova. Papež Lev XIII. byl jistě z nejlepších lidí naší doby, ušlechtilý, milý a vlídný, v tom shodují se všecky zprávy, které jsem kdy o něm četl, — než Zola nepřijal.

Možno zajisté předpokládati, že by se byl Zola k němu choval s dvorností uhlazeného Francouze; jelikož však papež věděl, že nepřichází k němu s vnitřní, srdečnou upřímností, ale z pouhé zvědavosti, za účelem jen výzkumným, aby jej

věrně dle přírody slovy vymaloval ve spise, v němž křesťanství vylicí jako zašlý sen, jako oběť, svíjející se pod smrtelnými ranami, jež mu zasadila věda, — že to vše předem věděl — nepřijal ho.

Každá autorita vyžaduje jisté k sobě pozornosti, jakéhosi ohledu, a činí nárok na jistou míru oddanosti, třeba sebe menší.

Zdá se mi, že tu jest rozluštění k dané otázce. Bůh jest Láska, Dobro — tak jsem pojal vznesený ten zjev — proto myslím, že cesta k Němu jde *srdcem*, láskou, dobrem, pokorou, oddaností, upřímností, nezištností, dobrou vůlí beze lsti a klamu.

Jelikož však cit pokládá se za slabost, snižující ducha — nikde po Bohu ani památky.

X.

Význam rozumu naše doba neobyčejnou měrou přeceňuje na úkor stejně oprávněného citu. K tomu ji svedly skvělé úspěchy, jichž se v posledních letech domohly technické a přírodní vědy. Úspěchy tyto dobu naši omámily tak, že vše z bujnosti uvědomělé síly mládí zavrhuje, co se do forem soudobých znalostí jmenovaných oborů vtěsnati nedá.

Líbí se ti jemně porosený list, vidíš v těch četných krůpějích půvab. Tu slyšíš vedle sebe hlas: „Vy se také všemu hned obdivujete, všude vidíte krásu, i kde nic není. Hleďte, vždyť je to voda!“ praví, stíraje vám list před očima.

Mluvíte o básni. Chválíte ji, vytýkáte její skvělé stránky: barvitost obrazů, lahodu slov, vlnivý rytmus, bezvadný, plynňý rým. „Ale, ale“ — týž hlas se ozývá — „rozumu v tom všem není, ani důslednosti, plno tu odporů. Pravím vám: Nic po tom není, jako vůbec po všech

básních nic není, jen slova jsou to, vyfintěná, nakrobená, na sebe nakupená slova!“

S motýle setře týž duch šupinky aby ukázal podstatu věci, že není čemu se radovati.

Opera je drahý rámus, věčná škoda těch peněz! Když již někdy zabloudí píseň na jeho rty, je to píseň velkoměstská, moderní, plná šťavnatých výrazů.

Národní píseň nehodí se pro naši dobu. Kdo pak bude zpívati v době elektriny o orání, o sedláku, o koních, o jeteli, a snad docela i o husách. To vše je sprosté, všechno to nějak páchne chlévem.

A tak to jde od věci k věci, všude k jádru spěje, pravdu hledá, podstatu, vnitřní cenu všeho odkrývá. Se všeho stírá pel, půvab, kouzlo.

Měl-li kdo z čeho radost, ukáže mu, že se mýlil, že není příčiny k nějaké radosti.

Věřil-li kdo čemu a z víry té čerpal útěchu v těžkých chvílích života, dokáže mu — hlupákoví, — že nic není, že tam a tam osvětlení duchové již dávno ničemu nevěří.

A tak vše, co život činilo krásným, zajímavým, všechnu tu poesii, jež jako pel na květu dělala i nejposlednějšímu člověku život snesitelným, jež odváděla mysl od strastí vezdejších, vše to drsnou rukou s něho stírá.

Konec všeho toho jest:

Trčí tu život nahý, bez radosti při všedním shonu za živobytím, bez potěchy za strastí a soužení a bez naděje. K zimě a hladu, k bídě tělesné, přidružila se bída duševní, jež jest horší starších svých druhů.

Tento směr nazírání na život však se brzy lidem znechutí. Již se známky toho objevují. Lidé

ze starého vydání těší se vzrůstající oblibě a zvláštní vážnosti, neboť zkušeností shledáno, že jejich poctivost, věrnost, svědomitost jest nějak lepšího zrna, než li nynější. I po starém, prostém životě se tu a tam mnohému člověku zasteskne.

Pohledme jen, jak do nedávna jevil se u nás život. Lidé žili v těsných stycích s přírodou. Byli zpravidla úplně zdraví, silní, otužilí proti rozmarům povětrnosti. Jídla byla prostá, jednoduchá, ale výživná a zdravá. Šat pohodlný pro práci a malebný pro den sváteční. Život byl bohat krásnými zvyky, významnými obyčeji, v nichž zračil se bystrý duch, z nichž zářil nevinný rozmar, jiskřil jadrný vtip a slušný žert. Bylo nač se těšiti, o čem mluvit.

Šlechtná mysl našich předků jako v zrcadle jest patrna z překrásných našich písní národních, jak duchovních, tak světských, z nichž vane čistá, vznešená duše našich otců, našich matek.

Lidé, z jichž srdce vytryskly tyto perly hudební, tyto nádherné básně, i oni, kteří v nich měli zalíbení, jistě byli lidé poctiví, šlechtní a dobří, neboť člověk nízkých snah, hrubých mravů, sprostého smýšlení není schopen božského nadšení, jež v těch písních všude jest patrné.

Rozumí se, že doba, o níž jest řeč, měla i rub, své stinné stránky. Stíny tyto zůstaly, jen forma je jiná; ale světlé strany života rok od roku blednou v našem lidu, a toho opravdový přítel jeho upřímně lituje.

XI.

Všimněte si, že v tom poměru, v jakém vzdáváme se spořádaného a poctivého života, který vedli naši předkové, zavrhuje křesťanskou svou víru, v níž nás rodiče naši vychovali, opi-

číme se po cizích vzorech, odcizujeme se domácí půdě, z níž vykvetla naše slavná minulost, že v tom poměru vzrůstá mezi námi moc židovstva.

Židovstvo stanoví nám naše základní životní podmínky. Obilí, mouka, cukr, železo, uhlí, petrolej, všecko, všecko projde jeho rukama. Všude jest, všude má prsty, neboť všude prsty míti může. Všecky dvěře otevře, všude se dostane, všeho se doví, vše vyzkoumá, všeho dokáže. Před vítězným jeho vozem vše ustupuje, všecko se mu koří a klaní se zlatému jeho teleti.

Největším jeho miláčkem jest tisk. S ním se mazlí, jemu věnuje největší péči a střeže ho jako oko v hlavě. Každého rána, místy i dvakrát, třikrát denně, vychrlí jeho tisk z obrovských moderních sopek úžasné milliony listů v různých jazycích, které jako prach rozvíří, rozletí se do všech koutů světa. Všude rozsvěcuje prý světlo pokroku, osvěty, boří staré řády, předsudky a přežilá zřízení. Vychvaluje jiným lidem nové směry, jako by v nich byla spása, a samo drží se věcí nejstarších; jiným bere víru, a svou vlastní si zachovává; s Bohem již vůbec ani nepočítá, toho již není pro jiné, ale samo svého se drží.

Židovstvo zůstalo věrno sobě, svým starým zvykům, svému dějinnému vývoji, své víře, zachovalo za všech bouří života svou zvláštní povahu, kdežto my jsme se zřekli své víry, zradili své tradice věky posvěcené; spořádaný život našich předků, kteří byli i upřímně zbožni i dovedli života dobře užívat, stal se nám předmětem posměchu; opustili jsme lehkomyšlně vyzkoušené a osvědčené cesty otcův svých a jdeme slepě jako náměsíčníci za světlem, které před námi nese židovstvo.

Sugeruje nám své myšlenky, totiž ne své, ale myšlenky, jakých u nás potřebuje; formuje dle svého prospěchu naše názory a náhledy o nejrozličnějších věcech. Je naším vůdcem duševním, uzpůsobuje naše snahy buďto, aby mu byly přímo k prospěchu, nebo alespoň nebyly ke škodě.

A my to vše považujeme za nejlepší, za pokrokové, moderní, za vymoženost nové doby a zatím děsný rozvrat bují čím dále, tím více v našem společenském životě.

Poznal jsem z blízka jejich dobré vlastnosti, zejména střídmost, šetrnost, vytrvalou vůli, přísnou kázeň v rodině, atd.; proto mne rmoutí, že my sami si kazíme, co při nás bylo pěkného, ušlechtilého, co nás povznášelo a úctu k nám vzbuzovalo, že sami spořádaný život pustošíme.

Ať si židé hájí svého, ale my máme činiti totéž, a ne vyhazovati rozumná, vhodná zařízení jako nepotřebné haraburdí do starého železa.

XIII.

Velice chybujeme, že slepě napodobujeme cizí vzory v těch oborech, v nichž nám z ciziny nic dobrého nekyne.

Zdá se nám, že všechno cizí je pěkné a čeho jsme se dodělali na domácí naší půdě, že nestojí za nic. Život, jak nám jej dochovali naši otcové, zavrhneme jako nevhodný pro naši dobu, a tak sami lehkomyšlně pustošíme svou svéráznost.

I já jsem po léta náležel k obdivovatelům cizího života, ale přesvědčil jsem se, že si máme čeho ve vlastním domově vážit.

Mocný účinek na mé smýšlení měla v té příčině návštěva Paříže za světové výstavy r 1900. V srpnu jsem měl jeti a od března jsem se na

cestu připravoval. Navštívit Francii, vidět Paříž bylo pro mne věcí tak neskonale vábnou, že jsem s neobyčejnou chutí každou volnou chvíli věnoval studiu této milé mi země, drahého mi města. Výtahy jsem si dělal, plány si kreslil. Chtěl jsem se předem o všem zajímavém poučit, aby mi nic pěkného neušlo.

Miluji Francii, miluji Paříž od svého dětství. Bylo mi 7 let, když za války s Pruskem čítával tatínek zprávy o hrozné této vojně. Nerozuměl jsem těm věcem, ale ze všeho zůstala mi v duši náklonnost pro tuto nešťastnou zemi, pokořenou a v květnu 1871 vlastním lidem ničenou.

To pokládám za nutné doložit, aby následujícím mým slovům správně bylo rozuměno. Nepíše je nepřítel, ale nejlepší přítel z upřímného srdce.

Po Paříži na ulicích, náměstích, vůbec na místě veřejném nikde jsem neviděl kříže, nikde sochy světice. Věci ty prý patří do kostela. Nu dobře! A kam patří ty nahé ženy, které všude své tělo nabízejí: na návěstních sloupech, ve výkladech, ve výstavách, v časopisech, sklíčkách, na něž se dechne a jež potulní prodavači --- jak jsem sám viděl, i chlapcům v poledne na ulici vnucující a před oči vystavující, mysl jim otravují? Kam to vše patří? — Do jistých salonů.

Pohoršuje-li někoho pohled na postavu Kristovu, na sochu Panny, idealy dokonalého, počestného a bezúhonného života muže a ženy pro jiné se obětující, pohoršuje zase jiné lidi troufalost prostituce, která ze všech koutů se dere na světlo denní, která každým krokem mladým lidem připomíná, že jest, že má žezlo v ruce, že i umění jest v jejích službách.

Tu aby byl mladý člověk učiněným hrdinou, má-li odolati všemu tomu dráždění, všem svodům, nástrahám, jež tu život s sebou nese, aby udržel si zdraví a sílu, by vlny bujného života nezanesly jeho lodičku do peřejí — sebevraždy, nejnovější duševní, nakažlivé nemoci, jež se tu — jak statistika zřejmě svědčí — úžasnou měrou rozmáhá.

Byl jsem v překrásném sadě Buttes Chaumont. Jest to nádherný park s bohatou plastikou půdy, krásně rozčleněn, vytvořen z bývalého lomu rukou zahradníka — umělce. Nad půvabným jezerem pne se u veliké výši lávka, s níž jest krásný pohled po rozkošném sadě. S této lávky každou chvíli prý se někdo vrhne do jezírka. Má prý toto místo již rozhlášenou příšernou pověst. Představme si takového zoufalce: Bloudí sem tam nádherným sadem, nemá zájmu na tom, co se kolem něho děje; chodí po malebně se vinoucích stezkách jako bez duše, sám do sebe pohroužen, sebou zaujat. neslyší umělého velkolepého vodopádu, necítí libého chladu, vanoucího z jeskyně, dětí pod strání dovádějíc ch. Po třetí již vystoupil po rozkošných cestách, pro něž smyslu nemá, na lávku.

„Nelze žít k čemu také, vždyť nikoho, nic není! Skok, zahučí ti v uších, omámí tě vzduch za letu, omráčí tě náraz při pádu a než bys se mohl k vědomí dostat, utoneš a je konec, konec navždy.“

Totéž stále si opakuje, než váhá, váhá, nohy samočinně nesou ho dále s lávky. Jaká muka duševní zakusí takový nešťastník, než naposled na lávku vystoupí, aby se s ní nyní již najisto vrhl do hlubiny.

Tito nešťastní lidé většinou pustili se do proudu bujného života, domnívajíce se, to že jest ta pravá svoboda, ta volnost dávno toužená. Pili

život plnými doušky a v mladém věku samovolně přestříhli nit života svého, předčasně a zbytečně.

Nezasluhuje důkladné revise život, který vede k takovémuto děsným koncům v úžasném a stále rostoucím počtu? Není dobře věnovati pozornost takovémuto zjevům nebezpečným, nakažlivým, svrchovaně zhoubným a pátrati po prostředcích, jimiž by se hrozné této duševní nákaze čelilo?

Vysvětlovati tento zjev toliko bídou, špatnými poměry výdělkovými, nezdá se mi správným. Bída byla vždycky mezi lidmi. Zajisté, že i z bídy sáhne si mnohý člověk na život, než těchto případů není mnoho.

Ale jest to odmítnutí ideálního pojmání života, úmyslné zahazování léku, kterého lze všude zdarma dostat a jehož možno ve všech případech života užiti. Duševní zbědovanost jest toho příčinou.

První den svého pobytu v Paříži projížděli jsme se ve velikém vyhlídkovém voze. Abych vše dobře viděl a měl volný rozhled, sedl jsem si na kozlík vedle vůdce a kočího. Průvodce byl Čech, v Paříži delší dobu žijící. Byl jsem rád, že si mohu se znalcem poměrů pohovořiti. Za řeči pronesl jsem přání, že bych rád se podíval do některého kosteta za mše svaté, abych poznal, jak z francouzských úst zní Otčenáš a duchovní píseň; abych poznal její ráz, když jsem se byl již před lety seznámil s písněmi veselými, rozmarnými. I zeptal jsem se, v kolik hodin tak bývají tu služby Boží. Přátelé, ten člověk byl mou dobromyslnou otázkou skoro uražen! Jak jsem ho jen mohl za tak málo civilisovaného občana pokládati, aby se staral o takovou veteš! Podíval se na mne nějak divně a s drzým smíchem povídá, že takových věcí neví, nikdy do kostela nechodí.

„To my tady kde pak! Takových věcí si

tu nikdo ani nevšimne!“ A znovu rozesmál se urážlivě. Při tom vyslovil se o chrámu, o víře, o Bohu způsobem tak hrubým, tak uličnický sprostým, že nelze ani zdaleka věc naznačiti. Jak živ jsem nic podobně nízkého neslyšel. Od té chvíle jsem pozovoval, že si mne nějak nevází a já jeho také ne. Při nejbližší příležitosti sedl jsem si jinam.

Zdá se mi, že Francouzové při velikém čistění místností a poklizení za revoluce r. 1789 vyházeli toho trochu mnoho. Vymetli nejen smetí, vylili nejen špínu, ale vylili vaničku i s dítětem.

Naproti nám přes ulici bydlil v mém rodišti starý mládenec s hospodyní. Člověk podivín, jak se však po jeho smrti ukázalo, krylo se v drsné slupce zlaté jádro. Škola, na niž velké své pole věnoval v poslední své vůli, má po dárci svým jméno. Když se pan Ř. s hospodyní pohádal, vyházel a vynesl jí před stavení štoudev, vanu, necky, škopíčky, vědra atd. Každý škopek, každý hrnec doprovázel ohnivou výmluvností, záplavou nadávek a výkřiků uraženého a poškozovaného hospodáře. Když takto Káču vystěhoval, postavil se na práh a brouse kord o kamenné veřeje starodávných dveří, kázal znovu nad Káčiným fundem. Než za nějakou chvíli, za hodinu, dvě, zlost ho přešla, rozpálená hlava ochladla a chladný rozum poznal, že by nejen Káči, ale i jemu těžko se žilo bez vědra, bez střezu, bez díže, bez škopku, bez věcí, kterých každá domácnost nutně potřebuje, i odloživ kord svorně s hospodyní rukou společnou a nerozdílnou, kus po kuse odnášel v dům. Mnohé věci byl by rád na své místo v kuchyni uložil, ale byly tu již z nich jen střepy, jen trosky.

V královském zámeckém parku ve Stuttgartě potkali jsme vojsko vracející se ze cvičení. Byli to skoro vesměs chlapíci zavalití, jako by ze žuly

vytesaní. V Paříži byl nám všem nápadný velký počet vojáků malých a tuze slabých. Smylnost, k níž jsou tu od chlapeckých let se všech stran podněcováni, rušivě působí na vývoj mladého těla. Konec konců vždy při sebe lepší taktice, sebe lepší výzbroji bude záležití na osobní statečnosti, na osobní síle, a proto možno-li tuto věc podceňovati?

Byl jsem v několika chrámech v Paříži. Nikde však jsem obecnstva nezastal, všude bylo pusto, prázdno. Snad to bylo náhodou, ale významno jest, že z 39,000 000 obyv. ve Francii je 7,000.000 bez vyznání, a radikální listy s neobyčejnou radostí sdělují, že návštěva francouzských chrámů rok od roku klesá. Dle toho jest tudíž tento zjev neklamnou známkou šířící se „civilisace“, osvobození ducha od této „přítěže“.

Než v jednom chrámu přece zastihl jsem hojně obecnstva, jemuž duchovní právě kázal. Bylo to na Montmartre-u v nové basilice Sacré Coeur, jež ovladá celou Paříž. Byl jsem rád ubíraje se do vnitra chrámu, že přece uslyším volně a správně pronášeti frančinu, po čemž jsem tolik toužil, neboť jsem stěží spisovný jazyk chápal, což teprve lidový! I pospíchám k zástupu kol kazatelny seskupenému a tu shledám, že duchovní káže německy. Konala tu patrně pobožnost německá kolonie.

Myslím, že daleko se neodchýlím od pravdy, když řeknu, že nynější nepopíratelně velkolepá síla Německa, již jest všude viděti a cítiti, záleží v tom, že vzdělanost jeho spočívá na mohutných, starých, osvědčených pilířích křesťanských řádů, křesťanské kázně a starých mravů. Odtud ta síla. Dovedli výhodně sloučiti moderní vzdělanost se starým pořádkem křesťanského života v rodině a v obci.

V Paříži zcela přitáhlo k sobě duši mou slunce božského umění světoznámý Louvre. Učini-
nil na mne ohromný dojem. Měli shromáždění tu
velcí mistři, ať již školy francouzské, španělské,
hollandské nebo vlašské, vše sami ze sebe? Všecko
to člověk sám ze sebe vytvořil? Nikoli. Nadšení,
jež veliké mistry k tvoření vedlo, prýštilo z jiného
zdroje nežli jest hmota našeho těla, vyvěralo ze
zdroje nejvyšší blaženosti, prýštilo z Boha, z Lásky.

Umravňující síla vznešeného umění, rozdmý-
chaná tu v plamen jiskra Božího ducha, sálající
z nádherných uměleckých děl, zaujala duši moji
úplně a udržovala mne na dobré dráze v tomto
městě, kde vlny lehkomyšlného života divoce se
dmou, kde příboj pokušení vyžaduje pevné skály
karakteru, aby mu odolala.

Poslední den odpoledne seděli jsme na vý-
stavě v restauraci na poli Martově. Zavazadla
složili jsme již na nádraží, neboť jsme měli večer
odjeti. Náš vůdce p. X. přišel za námi do re-
staurantu, odevzdal mi psaní. Došlo do hôtelu,
když jsme již byli odešli. Podívav se na adresu,
na první pohled jsem poznal podle písma, že jest
z domova — a nebylo mi tu něco vhod. Ne, že
dostávám psaní, byloť to první psaní z domova,
každý den jsem se v hôtelu po něm poptával,
tedy na ně čekal; ale to písmo na adresse! Česká
adresa nebyla by tak dalece ničím nápadná, ale
francouzská! Opatrným opisováním písmene za
písmenem stalo se písmo zborceným, kostrbatým.
Tu ve středu civilisace na světové výstavě připa-
dalo mi to písmo jako rušivý ton, vpadší do la-
hodného souzvuku, a pak pan X. si adresy patrně
povšiml. Cítil jsem, kterak se červenám, jakobych
se za něco styděl. Přeběhnu obsah, a za minutku
styděl jsem se již sám za sebe. Oči se mi zalily

slzami, slzami radosti nevýslovné. Dopisem vanula tak upřímná náklonnost, bezměrná oddanost a ryzí láska, že jsem tím vším byl nesmírně dojat.

Mezi jiným píše mi manželka jménem svým i dítek: „Milý tatínku, každý den se s dětmi za Tebe modlíme, aby Ti dal Pán Bůh zdraví a chránil Tě ode všeho zlého!“

Hlava mi šla kolem, byl jsem jako omámen. Slzy jako rosné kapky rozkládaly mi v očích světlo, i viděl jsem restaurant v duhových barvách. Zdálo se mi, že se zdvihá a klesá jako loď za bouře.

Modlili se, abych nesešel do stínu — a vskutku zůstal jsem jen na výsluní. Poznal jsem moderní Bábel jen se stránky povznášející, ušlechtilé; odtud ta radost, neobyčejně milé uspokojení.

Nebud' nespravedliv! Možno se pozastavovati nad písmem v cizím, neznámém jazyku u ženy, jež ti po 10 let s péčí přímo příkladnou sama beze služby i jiné pomoci obstarává domácnost, abys mohl býti ze skrovných příjmů přece slušně živ? Pomni, že je ti strážným duchem, že žijíc jen pro tebe a pro děti, na sebe téměř zapomíná!

A tak uprostřed vší nádhery, zářící v srdci civilisace, jsem poznal, jak ohromnou moc v životě našem má modlitba, jak hluboký význam mají pojmy svědomí, poctivost a věrnost, že *jest mravní zákon*, a že jeho plnění člověka povznáší a zušlechťuje.

Velkolepá Paříž, jež se stala mnohým a mnohým lidem kamenem úrazu, která je připravila o čest, jmění a snad i o život, poučila mne o nejvážnějších věcech. Tu nabyt jsem pevného přesvědčení, že jen život mravný, spořádaný, ovládaný ideály, prozářený duchem Božím, *jest* životem člověka hodným a důstojným, že jen jím

vypěstuje si v duši lilii míru a pokoje, růži spokojenosti, z nichž vane vůně vznešené radosti ze života.

Tu zakotvil v duši mé názor, že nezbytnou podmínkou života národního jest kázeň. Jen za jejím pevným štítem bude se volně dýchat svobodě. Ne kázeň, pořádek, opřený jen o paragraf neb o bodák, neboť paragraf se překroutí a bodák poláme, ale řád založený na svědomí.

I jest proto idea náboženská pro život národní věcí naprosto nepostradatelnou.

Kde tento základ podryli, tam jej co nejdříve zase podezdí; donutí je k tomu povážlivé trhliny ve zdivu života veřejného, hrozící sesutím celé stavbě; a kde toho neučiní, spadne jim všecko na hlavu a rozdrtí je. To jest tak jisté, jako že dvakrát dvě jsou čtyři.

Bůh chraň, abych snad chtěl podceňovati význam Francouzů ve vzdělanosti! Ani pomyšlení! Obdivuji se jim, neboť dobře vím, čím jest jim lidstvo povinno. Učme se od nich, najdeme tu dosti věcí, jichž potřebujeme. Ale směle tvrdím: *Pro vzory v ohledu mravním nechodíme nikam, máme jich doma s dostatek!* Ve světě morálním máme vznešené postavy, zářící vzory, těch se držíme, ty napodobujeme! Zůstaňme věrni duchu svého národa! Vraťme se k poctivému životu svých předků! Neopouštějme mravní výše, již se národ náš v slavných dobách minulých dodělal!

XV.

Neobyčejnou zvláštností naší doby jest rychlé zužitkování, v život uvedení vynálezů. Roku 1829 Stephenson zvítězil při závodech lokomotiv, a jaký úžasný rozvoj dosažen v uplynulých 70 letech!

Dnes statisíce lokomotiv prohání se po zeměkouli, zrovna tak pískem pouště, jako ledovci, zemí jako mořem.

Fonografem není dnes již překvapen ani chlapec v nejzastrčenější vesnici. O pouti, posvěcení, o výročním trhu v hostincích nejposlednějšího řádu, všude najdete proslulý Edisonův vynález.

Úžasný rozvoj kol, rozšíření automobilů, elektrického světla, elektrických drah atd., to vše událo se před našima očima, toho jsme všichni očitými svědky.

A právě tak jako vynálezy rychle se vtělují ve skutek a stávají se zdrojem výdělku, tak jest to i s myšlenkami.

Vynález z konce XIX. století: Není osobního Boha, není nesmrtelné duše, není zodpovědnosti, není mravního zákona, čili krátce světový názor moderního člověka s toutéž rychlostí se ujal a kořeny zapustil jako kola, automobily, fonograf a kinematograf. Hned se našlo tisíce lidí ochotných do života uvésti toto nové učení. Hned dle něho upravili svůj život, své jednání a poměr k ostatním lidem, k svému okolí.

Nyní pohledme, jak takovýto názor přešed z theorie do praxe, se vyjímá, jaké má následky a zda-li může býti šíření jeho lhostejným lidem, kteří život vážně pojímají.

Tento světový názor činí z člověka jedince, t. j. neskonalého sobce, jemuž jeho „já“ jest světem, kolem něhož vše ostatní točiti se musí, má-li moc; nemá-li, točiti se má. Jeho blaho jest mu nade všecko, proň učiní vše. Aby nemusil s nikým o ně se dělit, nežení se. Ne snad proto, že by se žen ostýchal, nikoli, ale žije se tak náramně pohodlně. Každé město má snad dnes taková „zařízení“, jež vyhovují všem požadavkům. A těch

žen, a jakých, a stále nových! Nyní ani venkov v této vě i nechce zůstatí pozadu, a jde s městem ruku v ruce.

Někdy arciť bujnost špatně se vyplatí. V měsíci v malém městě na př. tři mladí mužové v nejlepších letech podlehli nezřízenému tomuto životu. Jeden z nich, jinak hodný člověk, měl krásné a již samostatné postavení, těšil se přízni obecnstva, byl hojně vyhledáván, ale patrně za studií navykl uvedenému způsobu života tak, že mluvil o něm zcela otevřeně, bez ostychu i před velmi četnou společností a před lidmi úplně neznámými, jako by se to samo sebou rozumělo. Když pak bylo zřejmo, že věda lékařská pomoci mu již nemůže, vrátil se k Bobu, jehož se byl spustil, a modlíval se tak, že vroucností proseb jeho bývali hluboce dojati a rozrušení všichni, kdož přicházeli s ním do styku. Kdyby se byl, nešťastník, přidržel starého, slušného a přirozeného způsobu života, mohl se na své postavení bohatě oženiti, žíti šťastně po boku krásné ženy, byl by okusil nevinných slastí spořádaného rodinného života, mohl vědomostmi nabytými spoluobčanům býti k užitku, městu k ozdobě, nešťastní rodiče jeho mohli býti ušetřeni hrozné rány, jež je stihla úmrtím syna, když měli býti svědky jeho úspěchů a těšiti se z jeho poměrně stkvělého postavení společenského. Tak vypadá v praktickém životě učení: „Není mravního zákona!“

Jiní lidé naší doby výše zmíněných názorů uznají za dobré z příčin finančních se oženiti, ale nemají dítek z té příčiny, že nechtějí nic věnovati z vlastního blaha. Tento mrav pochází z Francie, kde pěstován jest již delší dobu, a kde zhoubnost jeho pro život národní a státní jest nejlépe znázorněna statistikou o pohybu obyvatelstva. Ve

Francii na př. z 1000 manželství plná polovice nemá dítek, a následek toho jest, že počet obyvatelstva po dlouhá léta zůstává téměř stále na stejné výši, co zatím Německo vykazuje rychlý vzrůst, zdravý rozvoj. Statistikové francouzští s hrůzou shledali, že v 50 letech bude míti Německo dvakrát tolik obyvatel jako Francie, ne změní-li obyvatelstvo způsob života svého. K tomu však nejeví nejmenší chuti. Jak z francouzských románů jest mi známo, poskytuje zejména dámě neobyčejných výhod a předností: Úplně disponuje časem, je volna jako ptáče. Děti jí nepřekážejí v přijímání návštěv, nikdo jí nekazí dostaveníček, nikdo nezdržuje v milostné korespondenci. Dost je toho, když procházky její jsou odvislé od rozmarů přírody, což ještě od dětí! Může volně, jak uzná v daných okolnostech za vhodné, do kavárny, do divadla, do koncertu, do zpěvní síně, do cirkusu, a manželé zcela moderní, kteří se již úplně povznesli nad všechny předsudky a ducha mají v pravdě svobodného — jak mi bylo z dobře zpravené strany sděleno — jdou se podívat i do rozsáhlých předsíní chrámů lásky, kde v život uvedeno jest učení Darwinovo o volném výběru.

Užije tolik žena, která má děti? Nikoli. Nezbývá jí na to času. Věnuje se dětem, o ně svědomitě se stará, ve dne v noci je ošetřuje, v nemocích u nich bdí, učí je ručky spínati k Tvůrci všehomíra, s nimi se modlí, povznáší útlou a vnímavou mysl jejich k ideálu vší dokonalosti.

Jak neskonale výše ve smyslu mravním stojí takováto žena-matka! Blaha svého se zříká, dětem se obětuje, rodině věnuje všechny své snahy.

Odměnu za všecku svou námahu nalézají rodiče ve veselém zazáření očí malého dítěte, v jeho sladkém úsměvu, v rozkošném žvatlání, a vůbec

ve všech těch milých, slastných projevech jeho lásky. Jak to člověka blaží, když na př. chovám dvouleté dítě, a tu děvushka z nenadání, bez vybídnutí mne vezme jemnými ručkami kolem krku, líbá mi líce, ústa hebounkými rtíky, k člověku se tiskne se slovy, jež jako krásná hudba zní: „Táta, má dáda! má dáda!“

XVI.

Kdyby naši rodiče bývali sobci, nebylo by nás, a život jest přece tak krásný, skýtá tolik radostí, tolik blaha, že prokázáno nám tím bylo veliké dobrodiní, za něž máme býti tím vděční, že odplatíme se zaň budoucnosti.

Svobodné manželství i u nás nalézá hojnost přívrženců zvláště mezi intelligencí. Jest otázka Můžeme-li si takovýto luxus dovoliti? Francie jest veliká země, Francouzové mocný a bohatý národ. Co mají osad po světě! Sílu svou tedy čerpají s mnoha stran, ssají mízu z různých končin světa — a přece zmíněný způsob života jim škodí, uvádí je stále více v nebezpečí opětne porážky zachovalejším a mnohem četnějším sou-
sedem.

Jak by tedy neměl škoditi nám, kteří jsme sami na sebe odkázáni! Nám odnikud nic snadno nepřijde. Co máme, všechno sami, vlastní silou, vlastní prací jsme si pořídili. Nejen že odnikud nessesajeme, ale spíše z nás se ssaje. Dlouhá léta trvalo, nežli si náš národ vypěstoval vlastní intelligenci, vrstvu vzdělanou a poměrně zámožnou, a nyní by měla tato intelligence, tato chlouba naše dobrovolně se mrzačiti, ničiti v sobě produktivní sílu a zříkati se povinností, jichž budoucnost národa od ní žádá? Vždyť by to byla sebe-

vražda! Jak značná část národního jmění byla obrácena na dosažení této duchovní výše, a nyní vše by mělo zajíti jako strom, jemuž uschl vršek?

I jindy zůstávali muži zámožní svobodni, bývala i svobodná manželství, než to byly případy ojedinělé; pomalu však stává se věc pravidlem, životním programem a v tom vězí nebezpečí pro národ, větší, než si myslíme. Kdyby měla naše intelligence v uvedených dvou způsobech života pokračovati, pak můžeme směle nad budoucností našeho národa udělati kříž. Široké vrstvy lidu duševně se nám odcizují působením cizích vlivů, nám nepřátelských, a vzdělané vrstvy libují si čím dále tím více v životě, který poskytuje jen požitky a pohodlí, a zřikají se vši starosti a zodpovědnosti, již jest každý vzdělaný člověk národu svému mravně povinen. Půjde li to tak dále, pak marně pro národ náš buditelé naši národní se obětovali, marně blaho své i štěstí rodin svých nasadili. Jak rychle vypjala se vlna národního našeho života, tak rychle zase klesne. Udržeti se můžeme jen mravní silou. Ta jedině dovede vzdorovati násilí, bezpráví, svodům, úkladům. Proto jak po stránce mravní, tak i po stránce národní jest takovéto opíčení se po cizích mravech jisté části společnosti francouzské, nalézající se v nepopíratelném úpadku, pro život náš svrchovaně záhubné. Jest povinností všech poctivých a věrných vlastenců ze všech sil brániti, aby cizí mravní hniloba nezachvátila náš národní život. Jinak jsme ztraceni. Malému a se všech stran ohroženému národu nemůže býti lhostejno, jestliže tisíce a tisíce jeho synů lehkomyšlně plýtvají životní silou, pro budoucnost národa nic nečiní, ač mají způsobnost i čas i prostředky odchovati národu řadu věrných synů a ušlechtilých dcer.

XVII.

Z uvedeného jest patrné, kterak nový světový názor jest zejména nám nesmírně nebezpečný, neboť uměle zaráží zdravý, přirozený rozvoj. Než na jiném poli jest zhoubný jeho vliv na život praktický ještě patrnější. Uvažte jen následující:

Jest chudá posluhovačka. Všecko jí říká Horačka. Od časného rána dlouho do noci lítá po městě od rodiny k rodině, jak sama říká, jako honící pes. Dře do úpadu. Ze skrovné své mzdy jest nuzně živa, neboť pamatuje na budoucnost dcery, aby jí několik grošů věna jednou dāti mohla. Haléř k haléři klade, jako dítě má radost, že jí peněz přibývá. Když s námahou sežene pětku, dá ji do záložny.

Starší již tovaryš Petr pracuje u mistra s několika jinými dělníky. Jest parný letní den, v dílně je dusno. Dělníci posílají chlapce pro pivo, mají žízeň. „Dáte si také, pane Petře?“ „Ne!“ Petr má také žízeň jako ostatní, ale snáší ji, až k večeri si koupí sklenici piva. Když nikdo ho v dílně nepozoroval, vyňal z kapsy 14 haléřů, a dávaje je do kapsičky u vesty, povídá si v duchu: „Tak se to musí dělat, když člověk chce něco mít.“ Mezi tím, co ruce jeho sem tam s hoblíkem po prkně lítají, zařizuje duše jeho vlastní dílnu. Již má 1600 korun uspořeno, ještě dvou stovek potřebuje, pak mu starý Nováček, chalupník v rodné jeho vsi, dá Kačenku se 3000 kor. Pantáta je ze starého vydání, slíbil mu dceru, ale jelikož chce jí budoucnost zabezpečiti, žádá od Petra tisícovku. Ta však již bude brzy, práce je dost, Petr dělá jako kůň přes čas. Pak se udělá pro sebe a vrhne se výhradně na stavební práci, neboť v městě stále se staví. Dnes proti druhým

dělníkům 42 h zachoval, má doma již něco přes 12 K, zítra si zaskočí do záložny, aby mu peníze neležely doma ladem.

Terynka slouží u komisarů již na devátý rok. Jsou s ní spokojeni, neboť je to hodné, pracovité děvče. Je Štědrý den. U vánočního stromu plno dárků: pánovi, milostivé paní, staré paní, dětem. Na spodní dlouhé větvi visí navštívenková obálka s adresou: „Hodné Terynce“. Upozorněna na dopis, chopí se psaníčka, rozevře je. Jak se radovala: jsou v ní dvě pětky s tímto lístkem: „Milá Terynko, Ježíšek se dověděl, že máte již pár stovek uloženo v záložně, proto Vám posílá na přimluvu staré i mladé paní 2 pětky, aby Vám přibylo. Ví, že šatů máte tolik, kolik potřebujete, jakož i že ženichové za našich dnů jdou nejvíce jen po penězích.“ Terynka na poslední svátek vracejíc se z nákupu, dala peníze do záložny. Má tam již 1070 K. Co se na ně nadřela, ale dá Pán Bůh, že za ně něco bude, že i jí jako jiným přinesou štěstí. Snad se i pro ni najde nějaký hodný člověk, bude svou paní; jak si všecko zařídí a vypraví! Sama s sebou spokojena, vrací se domů.

Pan Kropáček má vdávati dceru. Za tou příčinou vypůjčil si s velkou potíží u jakési banky na zadlužený již dům 4000 K. Než pro náhle se vyskytnuvší překážky bylo nutno svatbu na měsíc odložit; proto peněz nastávajícímu zeti zatím nesplácel; povídá si: „Mám dáti peníze zase do banky? Což kdyby jim to rozešlo, vždyť nechtěli mi více půjčiti, než 2400 K; pro ty čtyři neděle snad nebude zle, dám je do záložny,“ a úmysl svůj také provedl. Knížku má dobře zamčenou v prádelníku.

Paní Vraštilová jest 75letá stařena. Jest již

více než 40 let vdovou. Její muž, měšťan, míval dům, o který však přišel. Kterak byla po tak dlouhá léta s dětmi živa, ví sám Pán Bůh, nejvíce kávou. Stará ta paní jest žena moudrá, světa zkušená. Aby jednou mezi jejími dětmi, o něž všecky dle sil svých se postarala, nenastal spor, kdo vlastně jest povinen vystrojiti jí pohřeb, po haléři si posledních 10 let strádala z chudických svých příjmů na pohřeb. Má nyní i s úrokem asi na 230 K. Kdyby ji Pán Bůh dnes nebo zítra povolal, zastihne ji připravenou. Vše má v pořádku. Všecky své věci, něco nábytku a šatstva spravedlivě v poslední vůli mezi své čtyři děti rozdělila a v ní slovy vřelými s plnou odevzdaností do vůle Boží prosí svých dětí, aby z uložených v záložně peněz vystrojily jí slušný pohřeb, jak se na starou měšťanku sluší.

Pan Svátek má nastrádáno 1600 K na stavbu domku. Je dělníkem v cihelně. Jak jen mu páni dají povolení, pustí se do stavby, místo má již kolik let zakoupeno. Dá-li Pán Bůh, bude na zimu již ve svém.

Paní Novákové, letité vdově, shořela na jaře stodola s několika hospodářskými staveními. Dle všeho pokuřoval si za jejími humny nějaký výrostek, neboť nalezeny byly na pěšině dvě čerstvé trubičky od sultánek. Útrpní sousedé podnikli ve městě a v širém okolí pro ni sbírku, jež vynesla něco přes 400 K. Aby jí snad někdo peněz nevzal, než jich bude potřebovati, dala je do záložny; dobře se jí hodí těch několik grošů úroků. Nováčka střeží knížky jako oko v hlavě.

Na tisíce má záložna takovýchto drobných vkladů. Každý z nich má svou historii. Každý téměř má jiný podklad, jinou pohnutku, na všech však lpí pot a mozoly. Všecky vzrostly z vytrvalé,

poctivé práce, z odříkání, z postu, ze sebezapření, ze zaslouženého uznání. Na všechny poutá se naděje na lepší živobytí. Každý ten vklad jest jako símě, z něhož jednou, až dá Pán Bůh sluníčko a vlažičku, vyrazí výhon luzného štěstí.

XVIII.

Záložna, *) kde má Horačka, Petr, Terynka atd. své úspory uloženy, jest v živé nádražní ulici. Má v prvním patře několik velkých místností. V jedné z nich za deštivého, nevlídného odpoledne, kdy nikomu se nechce vytáhnouti paty ze stavení, jsou v jedné místnosti dva úředníci sami. Oba jsou již starší, úhlední pánové, těla dobře živeného, pohybů vybraných, uhlazených. Větší z nich jmenuje se Kořínek, menší Schneider. Kolem pultů s velikými rozervřenými knihami sem tam chodí, jako když motýl poletuje s květiny na květinu. Mezi prací v kratších, delších přestávkách spolu hovoří.

Kořínek pokračuje: „Vypravovala nám, jak se sem dostala. Její otec jest prý vysokým hodnostářem ve Vídni. Rozhodně prý jí zapověděl sprádati s kýmsi poměr. Olenka však hájíc zásady, že má právo sebeurčení, právo na volný výběr miláčka, rozhodla se rodičům se pomstiti. Lásky své sice se zřekla, ale vrhla se na tuto dráhu.“

„Krásně prý zpívá,“ podotkl Schneider.

„Skvostně, sama se doprovází. I na harfu prý výborně hraje. Máme prý jí nějakou opatřiti. Hloupá, pane, není! Trochu nám zazpívala, přednesla takovou rozmarnou báseň, jak nejlépe jest žíti, aby člověk života nejvíce užil, a již vyňala

*) Připomínám, že n' mám na mysli ani určité záložny, ani určité osoby. Vůbec nemám v úmyslu nikoho v nejmenším se dotknouti v přítomné práci.

z krásných svých vlasův nádherný hřeben na způsob lastury a jala se vybírat. Nejlepší bylo, když přišla k starému Fouskovi. Zatahala ho za šedivou bradu jako kdysi galský voják senátora na Foru, a povídá rozmarně: „Ale, ale, dědoušku, také byste již měl zanechat darebností, máte již taková maličká očička, jděte si lehnout, dušičko! Na mne nehleďte, mně je patnáct, a vám, miláčku, jistě šedesát.“ Smáli jsme se, až jsme se za břicha popadali. Fouskovi to bylo patrně hanba, měl tam syna Toníka.“

„Hanba, i kde pak, ti si dobře rozumějí. U nich panuje úplná volnost, a konečně mají pravdu.“

„Ale, to se rozumí. Člověk je tu jen jednou, čeho neužije, když mohl, je to jen jeho škoda. Kdybych já měl děti — náhodou však o ně nestojím ani moje paní — také tak bych je vedl. Ani pokřtít bych to nedal, jako to dělají ve Francii a v Anglii. K čemu se potřebuje člověk s tím nadpřirozeným šmejdem tahati po celý život. Ať se vyvine charakter samostatně, silná, původní individualita. Ve všem pravda, třeba by řezala. Kam pak dnes s pověrami, se strašidly. Věčnost, duše, Bůh, chci říci bozi — hahaha — z toho všeho se měli kdysi páteři dobře. Dnes je jiná doba: peníze, peníze a zase peníze. Duše dnes náramně klesla v kursu.“

„Ale kde pak klesla,“ povídá na to Schneider zavínaje si cigaretku, „nemůže přece klesnout něco, co jest již dole. Mozek je to, mozek je všecko. Všecko je z hlavy.“

V tom vejde sluha a povídá tlumeným hlasem: „Právě jdu z pošty, před okamžikem tam byl starej, telefonoval pro revisi.“

Kdyby bylo do záložny uhodilo, větší zmatek by nenastal, než způsobilo slovo revise.

Než ještě revisor přijel, Kořínek se zastřelil a Schneider na útěku byl v nejbližším velkém městě zadržen a zatčen. Revise objevila na peněžní poměry ústavu hrozný schodek. Několik set tisíc korun.

Když se dověděla Horačka, že přišla o peníze, které chystala pro dceru, ranila ji mrtvice. Leží doma jako Lazar, hnouti se nemůže.

Petr přišel téměř o 2000 K. Co se na ně nadřel, čeho všeho se zřekl, než je ze svých mozolů uškvořil. Dle toho mu starý Nováček Kačenky nedá, nemůže potřebovati ženicha s holýma rukama, bez groše, když chystá dceři 3000 K. Petr všecko by snad snesl, ale ty drsné výsměšky od dělníků otravují mu pobyt v dílně a věc mu stále přivádějí na mysl. Bude dělati chasníka dál, pro sebe již nebude.

Terynka bude dlouho čekati na ženicha; než si nových 1070 K ze služby ušetří, bude již potom tak stará, že o ni nikdo ani nezavadí. Pláče, kudy chodí.

Kropáčkova knížka leží posud na témž místě mezi bílými cíchami v prádelníku. Nastávající zeť od toho poprasku v záložně do domu více nedochází, neboť ví, že Kropáček nových 4000 K nikde sehnati nemůže a nesežene. Musí prý se poohlédnouti někde jinde. Dcera Růženka v několika dnech tak sešla, že jí není ani polovic. Chudák, měla zrovna před svatbou. Kropáček rve si vlasy s hlavy. Tak to měl všecko zaonačeno! Jakou mu to dalo práci, než na bance ony 4000 K vyžebroval, a nyní o ně suchou hubou přišel. „Co to je teď na světě za holotu! Tolik chudých lidí ničemové okradli! Že se Bůh na to může dívat.

Než, taková chasa Boha nezná, ničeho se nebojí, chce jen dobře se mít a stkvěle žít z cizí práce, z cizího potu, z cizí krve!“ Tak si odlehčoval nešťastný ten soused. Zpátečník, ještě neví, že není mravního zákona, že není zodpovědnosti!

Hrozné bylo podívání na starou paní Vraštilovou. Pro ztrátu svých peněz div nesešilela. Marně jí děti její domlouvaly, aby se upokojila, že jí, až ji Pán Bůh k sobě povolá, samy slušný pohřeb vystrojí; nic platno! Upokojila se až tehdy, když se jí děti na náhradu ztracených peněz složily. Daly jí 230 K v zlatých desetikorunách. Dobrá, poctivá ta žena radostí jako dítě se rozplakala. Dojemné bylo podívání, jak vroucně děkovala dětem svým. To byl jediný světlý bod v úpadku záložny.

Nemyslím, že by otravný moderní dech zavánul toliko do finančních ústavů. Nikoli. Volím tento obor veřejného života proto za příklad, že věc je v číslicích nejlépe patrna a že hojné příklady, jichž každý současník zná celou řadu, věc tu zřejmě odůvodňují. Tu čísla v pravdě mluví, jasně ukazují, kam vedou v praktickém životě názory, jež se dnes volně šíří pod etiketou nejnovějších vědeckých výzkumů: Není mravního zákona! Dějiny lidstva jsou výsměchem na mravní zákon.

Otravný dech vnikl do všech tříd, do všech stavů společnosti. Jest obecně známo na určitých případech, že nebyli ho ušetřeni ani členové dynastií, ani duchovní, ani šlechtici, ani učitelé, ani úředníci, nikdo! nikdo! Není stavu, není třídy společenské, kde by nákaza nezapustila kořenů.

Jest vám co činiti s tím a tím. Spoléháte na jméno, čest těchto lidí, důvěřujete, vždyť přece mají svědomí atd., a zatím jmenování pánové,

jako celá řada jiných osob, již jako studující v 17, 18 letech nabyli z knih, jež si sami pod rukou opatřili, nezvratného prý přesvědčení, že není Boha, že tak zvané náboženství pro moderního člověka jest překonaným stanoviskem, jež ducha zbytečně poutá, volnosti mu ubírá, jest zkrátka na obtíž pokroku. Svědomí jest prý do člověka vychováním vnesený soudce škarohlíd, který za každým krokem jej mentoruje, káže, varuje, do požitků stíny vrhá, vůbec protiva, proto pryč s ním.

V peněžním ústavě jest vliv tohoto proudu výborně patrný, vše jest tak jasně viděti jako na diagramu : Tomu se vezme 300 K, tomu 450 K, onomu 4000 K, X přijde o 6000 K, pí Y o 3000 K, pan Z ztratí všecko.

U ostatních povolání není rvavost tohoto proudu tak zřejma, nebývá viděti mnohdy následků hned, ale až po čase. Ze všeho jest jen celkový dojem, jakoby něco o nesvědomitosti, podlosti, darebáctví atd.

Z těchto několika ukázek jest patrné, že veřejnost má také jakýsi zájem na tom, jaké smýšlení o nejdůležitějších věcech mají osoby, jež v rukou svých mají její peníze, rozhodují o jejím majetku, o cti její atd.

Jak jest nebezpečný poctivým lidem takový učený muž, tělocvikem vypěstěné pěkné postavy, intelligentní tváře se zlatým skřípcem, pečlivě hleděných vousů, v elegantním úboru, v bělostném prádle se stkvoucími drahocennými knoflíčky a vždy svěžím nákrčníkem, jemných rukou s půvabnými, na způsob zvířecích drápů uměle pěstěnými nehty, s pružnými podešvy na lesklých botkách nejnovějšího tvaru, lehké chůze, půvabných pohybů, svižných obrátů, sladkého úsměvu, obdivuhodné výmluvnosti, jíž vládne tak hbitě a obratně, jako

kdysi řádný rytíř mečem: z černé věci udělá věc bílou jak padlý sníh, a třeba-li zase, nabarví věc bílou na černo. Všecko je na něm nové, lesklé, uhlazené, půvabné; než něco mu schází, a to jest srdce, cit, svědomí; ideá ů nezná, pro nic se nerozehřeje, co se jeho osobně nedotýká; nic ho nevzruší, z čeho nemá prospěchu. Pro nic nehne prstem, z čeho sám nemá přímo užitku. Je to sobec, poslední tvar moderního člověka, konečný článek dlouhého řetězu, který dle vlastního jeho učení počíná mlhovinou, pramáteří veškerého dalšího vývoje.

Jest zcela přirozeno, že má tento typ člověka nové doby i svůj protějšek, dámu, ještě uhlazenější, elegantnější, způsobů ještě vybranějších, pohybů měkkých a svůdných, ale také srdce chladnějšího, téměř bezcitného, v němž pro nějaké hnutí ideální není naprosto místa.

XIX.

Dojděte si do obchodu střelivem, a žádejte, řekněme, jen kg dynamitu. Dají vám ho, nejste-li jinak oprávněn? Nedají. A proč? Protože byste mohl jím ohroziti jiné lidi, mohl byste jím něco vyvésti, nějakou hloupost, sobě nebo jiným lidem ublížiti.

Vejděte do lékárny. „Prosím o trochu strichninu.“ — „Neprodáváme jedů, leč na základě lékařského předpisu!“ — „Nezneužil bych ho!“ — „Je mi líto, pane, zákon v té příčině mluví jasně.“ Lékárník se vám ukloní a jde si po své práci. Nikde ve vzdělaném světě jedů jen tak neobdržíte. Všude mají pro to vážné důvody.

Opravujete dům. Aby snad nespádl kus cihly nebo kamene na obecnstvo, bude vám učiniti náležité opatření. Buď zatarasíte chodník nebo

zřídíte stavenišťem tunel. Je to v pořádku, je tu péče o bezpečnost kolemjdoucího obecnstva.

Spadne-li dítě do vaší studně, budete mít s tím veliké nepříjemnosti. Úřady vás posléze odsoudí, jelikož jste měl mít studni přikrytou. Zcela dobře. Zákon se stará o bezpečnost obecnstva.

Z téhož důvodu jsou všude v továrnách kolem řemenů a hnacích lan a kol dřevěná bednění, zábradlí atd. Za mého mládí nic takového nebylo. Býval jsem v továrně jako doma. Tehdy i děti do továrny směly. Nosíval jsem nebožtíku otci do továrny snídání, a když bylo pilno, i oběd a večeři. Sám jsem jako jinoch řemeny podlízával. Nyní jest jinak, jeví se nyní značnější péče o život dělníků.

Někdo by přijel s Balkánu a přivezl by s sebou mladého medvěda. Medvídě bude mít u sebe tak dlouho, dokud se toho sousedé nedovědí. Pak je bude nucen odstraniti, neboť zákon nedopouští chovati dravých zvířat v příbytcích lidských. Od toho jsou zvěřince a zoologické zahrady. Mohl by medvídek potrhati děti.

Živnostník smí si zříditi u svého krámu jen velmi mělké výkladní skříně, jichž plán musí býti předem správním úřadem schválen. Opatření zcela správné a rozumné. Jak jest opatření toto vhodné, poznal jsem sám na sobě. U domu, v němž jsme za mého mládí bydleli, byla pekařská bouda. Jednou v zimě šel jsem vedle od kupce. Byla taková metelice, že nebylo na krok viděti, ač bylo poledne. Boudě jsem se vyhýbal, ale přece jsem se jen o nějaký capart při odměřování od oka, kde asi je, přepočítal a narazil jsem tak prudce na hranu, že jsem si utržil hlubokou ránu nad pravým okem. Přišel jsem domů samý sněh a samá

krev. Dobře tudíž činí úřad, že si této věci všímá; zabrání tak mnohému úrazu.

Z těchto několika ukázek jest patrné, že jsou nutná jistá omezení, že nemůže každý člověk dělati, co by mu právě napadlo. Pospolitý život není jinak možný. Nutné jest třeba něco sleviti ze své volnosti, abych umožnil volnost druhých lidí. Bude-li míti svrchu uvedené medvídě volnost, budou děti v tom domě o volnost připraveny, a tak jest se vším.

XX.

Nyní pátrejme, nemůže-li člověku nic více ublížiti, nežli dynamit, jed, řemen v továrně atd.

Věnujme pozornost soše, obrazu, divadlu, knize. Předem dlužno uvést, že jsem velikým ctitelem umění. Touha po uměleckých výtvorech a krajinných krásách pudí mě do světa a vystrnadí mi za léta kde jaký groš z kapsy. Slova má neplynou z nechuti k umění, neboť mám pro umělecké výtvary živé porozumění.

Ve velkém paláci uměleckém v Polích Eli-sejských bylo takové neobyčejné, přímo překvapující množství jistých těl v různých, nejnemožnějších polohách, z nichž patrná byla předrážděnost smyslná, jež potřebuje již rafinovanosti na nejvyšší stupeň vyšroubované, aby upokojila. Neučinilo to jenom na mne dojem, i jiní pánové naší společnosti byli zaraženi nad tímto zjevem, u nás přece jen nikdy do té míry nevídaným. Ani ne tak těla sama o sobě, to bylo při umění vždycky a bude vždycky, ale ta rafinovanost v postojích, ta snaha budit smyslnost, čili, abych mluvil moderně, touha po pravdě bila přímo do očí. O té věci smluvil jsem se jednou s vynika-

jícím naším sochařem, který výstavu řečenou jako znalec prostudoval, a shledal jsem, že náhled tohoto proslulého odborníka s mým jest v úplné shodě. Odsuzoval tento směr rozhodně. Sousoší: „Tři gracie podněcují starého mnicha“ nemělo býti ani v Paříži vystaveno. To byl čirý, drzý výsměch všemu, co jmenujeme slušností, mravností, ctností. Sousoší tohoto rázu nebylo na výstavě ostatně samo. Považte jen, co natropí takové sousoší zla! Milliony lidí šlo kolem, odrostlejší hoši, mladé dívky, tu otráví se jim obrazivost, tu omámí se jedem předčasně probuzené smyslností.

A chcete snad omezovati tvůrčího ducha umělcova? Nikoli. Nechť si udělá sochař podobné sousoší, když má v takové látce zálibu, ale ať si nechá výron svého ducha ve své pracovně. Společnost má právo takovýto kámen úrazu odvaliti s cesty, aby oň lidé, zejména mládež, neklopýtala.

Nyní něco o divadle, o našem divadle. Národní divadlo přirostlo mi k srdci z dob nejútlejšího mládí. Bylo mi pět let. Stál jsem s otcem na mostě ve svém rodišti. Veliký zástup lidu tu čekal, až po prámech povezu kámen do základů Národního divadla. Velký žulový balvan do krychle přitesaný s červeně vyznačeným letopočtem učinil na dětskou mou mysl neobyčejný dojem. „To je na Národní divadlo!“ pravil mi tatínek vzrušeným, radostným hlasem mocně tehdy plápolajícího národního uvědomění. Jeho nadšení vzbudilo v dětské mé duši nevyjasněnou, a přece vědomou představu něčeho velikého, vznešeného, posvátného.

Když jsme přišli v červenci r. 1880 s bratrem poprvé do Prahy, byla první naše cesta k této

drahé budově. Tu jsme si sedli na kameny a s vřelým zájmem prohlíželi si mohutnou budovu, zvenčí hotovou, kterou vystavěl „národ sobě“.

Miluji Národní divadlo, slavný jeho rozvoj sleduji s nejživějším účastenstvím, a proto myslím, že nebudou mi ve zlé vykládány následující řádky.

Asi před dvěma lety zašel jsem si ve středu odpoledne do Národního divadla. Dávána tu jakási vlašská hra, drama, od mladého autora. V divadle bylo plno dětí. Drama bylo nejmodernějšího rázu, výjevy nutné pro rozvod. Pohoršení pro děti bylo zjevné, nápadně úctu k matce snižující, vystupujeť tu také hošík. Panička posílá hochu spat, aby špatnosti neviděl a neslyšel, a z hlediště se na tu špatnost dobře nějakých 500 dětí dívá. Bylo mi tak nevolno v dětské společnosti, jež kolem mne divadlem se vzdělávala, že jsem po prvním jednání z divadla odešel. Zdá se mi, že správa divadelní, znajíc obsah dramatu, nemá dětí na představení takové pouštěti.

Vím, s jakými potížemi jest správě zápasiti, ale přes to přese všechno jsem pevně přesvědčen, že správě jediného našeho velkého uměleckého ústavu nemá býti lhostejno, když na sta dětí v době, kdy má za světla denního seděti u knihy nebo procházeti se na slunci na Letné a po Petříně, n bo dováděti a proháněti se na čerstvém vzduchu v Boží přírodě, nemá jí býti lhostejno, když místo nevinného dětského veselí ssaje do sebe ovzduší cizího pokleslého světa. Kdyby všechna divadla evropská takovéto drama dávala, naše ho za přítomnosti dětí dávati nemá, neboť naše Národní divadlo není obyčejným divadlem. Nevystavěly ho peníze jako všude jinde, ale láska drobného, poctivého lidu, svaté jeho nadšení. Není na světě druhého podobného uměleckého ústavu,

pro nějž by bylo tolik srdcí tlouklo a tolik očí slzy žalu prolévalo.

Než ani dospělému obecenstvu takováto strava nejde k duhu. Kdybychom pátrali po příčině mnohého podlého kousku, shledali bychom, že první podnět k němu dal špatný příklad odpozorovaný v divadle.

Jest zbytečno šířiti se o tom, že mám úctu ke knize. Mnoho krásných okamžiků jsem strávil nad knihou. Hodlaje po zajímavém snu poznati názory soudobého učeného světa o původu života, veškerenstva atd., opatřil jsem si tři knihy populárně psané a ve všech třech od různých autorů jest svorně: *Není mravního zákona!* a v jedné z nich nejnovějšího data jest připojeno výslovně: *Dějiny lidstva jsou výsměchem na mravní zákon.*

Knihy jest za našich dob duševním chlebem, denní potravou, a jest tudíž potřebí věnovati jí největší pozornost.

Všimněme si trhu. Zkušený odborník prochází trhem, potraviny bedlivě prohlíží, jakost jejich zkoumá, a najde-li, co by bylo zdraví na závalu, přísně zakročí, porušené máslo, nahnilé ovoce, staré houby atd. zabaví a dá zničiti. Obecenstvo opatření takové schvaluje, neboť má jím záruku, že nestane se hned tak kořistí nesvědčících podvodníků.

Stejně nutná jest podrobná prohlídka potravin duševních, ano mnohem potřebnější oné určené pro žaludek.

Porušené máslo, nezralé ovoce, špatné houby se vyhodí, utrpí tu nejvýše kapsa. Při neopatrném jich užití žaludek jich nestráví. Ale zažité špatné myšlenky, nepěkné žádosti v člověku zůstanou po léta, těch se nelze jen tak lehce zbaviti. Ublíží nejen sobě, ale i lidem jiným.

Více než kdykoliv jindy jest dozoru potřebí, neboť vůdčím heslem mnohých spisovatelů naší doby nejsou již ideály, není snaha lidstvu prospěti, ušlechtilé je pobaviti, ducha povznést, ale pouhý zisk. K vůli penězům neštítí se žádného prostředku, nic jim není nízké a sprosté, nic svaté. Nedbají toho, jaké bude míti dílo jejich následky, jen když peníze vydělají.

Tito lidé opustivše dráhu, na níž velcí spisovatelé *poctivou prací, šlechetností, nadšením* duševní práci čestné, povznešené, ano posvátné místo vymohli, nezasluhují nijakého ohledu. Sami se vylučují z čestných řad nízkostí, sprostotou svých výrobků.

Jest dobré ponechatí proti těmto zištným a nesvědomitým lidem obecenstvo, zvláště pak mládež bez ochrany?

Rodiče napomínají, učitelé poučují, duchovní a vychovatelé vůbec nabádají k dobrému, a zatím špatné knihy plny mravní hniloby lehce, protože pod svůdnou formou zkazí všecko, co byli s mládeží dobře smýšlející lidé za léta pracně vystavěli.

Proto jest nutno vypuditi kramáře z chrámu civilisace. Srážejíť lidstvo s mravní výše, jíž se těžce úsilovnou a obětavou snahou nejlepších lidí za staletí domohlo, probouzením nízkých pudů k životu zvířecímu.

Co by nám byly platny všechny krásné a stkvělé vynálezy, všecko ovoce vědeckého zkoumání, jemuž vznešení duchové život svůj zasvětili a jež nám všem jest k prospěchu, jestliže by srdce naše zhrublo, mravní cit se otupil, svědomí ohlušilo?

Zajisté jest povinností všech šlechetných lidí k tomu působiti, abychom zůstali za jakýchkoliv poměrů, novou dobou vytvořených, na pevném zá-

kladě morálního života, který nám položil Ježíš Kristus, vtělená Láska.

Myslím, že mám právo mluvit o všech těchto věcech z té příčiny, že i já, spustiv se na čas dobré cesty, od nejlepších lidí pro život vytčené, ublížil jsem sobě nesmírně, ač jen poněkud byl jsem stržen proudem doby.

Počátek učiněn nejrozkřičenějším dílem největšího francouzského materialisty naší doby. Náležím k těm četným tisícům lidí, kteří zhoubně zasažení byli mohutným duchem tohoto Francouze, jehož touha po pochvale davu nadělala mnoho zlého. Mluvím z přesvědčení a jsem si úplně vědom dosahu slov, jež pronáším. Tento v pravdě neobyčejný duch měl na vývoj mého života velmi rušivý účinek.

Bylo to r. 188*, byl jsem v poslední třídě v X. Tehdy objevil se v „Osvětě“ dlouhý článek, obšírná kritika zmíněného díla. Článek ostře odsuzoval směr románu, ale kritik ve své horlivosti zhnusiti toto pověstné dílo světového autora, dodělal se u nás, mladíků 20letých, vytčením závadných míst pravého opaku; upozornil nás na ně, navnadil nás a učinil spisu reklamu.

I smluvili jsme se tři, složili se na knihu. Nyní však jednalo se o to, kdo ji má koupiti. Věc stála za uvážení. Měli jsme před maturitou, všichni tři jsme byli stipendisté, nebylo tudíž maličkostí koupiti si knihu, o jejímž směru byli jsme dobře zpraveni, knihu, o níž se referent v „Osvětě“ vyslovil, že sotva u nás najde překladatele. Posílali jsme druh druhá. Po dlouhém vybízení rozhodl jsem se, že knihu koupím.

Všecko jsme tehdy kupovali u nového knihkupce R., k tomu však jsem se styděl pro takovou knihu; i šel jsem k B., rodem Němci, který snad

mne ani neznal. Přišel do krámu, pravím starému pánovi, právě přítomnému, že chci to a to. Než nemohl nijak pochopiti, čeho si přeji. Vyslovoval jsem u jména spisu obě slabiky krátce, jakož i českým přízvukem příjmení autorovo. Mezi tím, co jsme se spolu nemohli dohodnouti, sešlo se v krámě mnoho lidí — bylo to v neděli dopoledne — kteří byli svědky tohoto pro mne neskonale trapného, a jak jsem dobře cítil, zahabujícího výjevu. Konečně starý pán významně se zasmál a hlasitě, zřejmě zlomyslně pravil: „Ah, vy chcete — — —!“ Obrátil se, a již tu byla kniha. Peníze jsem měl na krejcar připravené, položil jsem je rychle na pult, obrátím se, udělám dva tři kroky ke dveřím krámků — a profesor N. jde od dveří. Neptejte se, jak mně bylo! Kdyby byl vstoupil o několik vteřin dříve, byl by přišel k nejlepšímu. Co by to bylo znamenalo? V X. tehdy nerozuměli žertům. Krátce před tím bylo několik spolužáků vyloučeno proto, že byli přistiženi při sklenici piva. Což to bylo proti této otevřené pařížské stoce?

Rodiče nemohli se dočkati dne, kdy bude s nich sňato břímě, jež s nadlidskou přímo silou po léta nesli — otec měl 10 zl. týdně — již jen několik měsíců bylo do tohoto kýženého konce, a nyní jsem se uvedl do takového nebezpečí. K tomu třeba doložiti, že jsem posud nevěděl, co to jest stisknutí dívčí ruky, políbení, milostné psaníčko. Vedle práce školní, jíž jsem se oddal se zálibou, žil jsem v ovzduší spisů Hálkových, Nerudových, Čechových atd., a nyní jsem dopustil, že mi spadlo na hlavu před tolika lidmi zúmyslně přihrublým tónem pronesené sprosté, nízké, hnusné jméno, při němž mi tak bylo, jako na ples připravenému tanečníku v slavnostním obleku,

na něhož by někdo vychrstl střez s pomyjemi.

V krámě vše dobře dopadlo; panu professo-
rovi jsem se uctivě poklonil, a jako furiemi štván
běžel jsem s knihou domů.

Doma však nové, posud nepoznané dojmy[•]
brzy zapudily všecky nepříjemné vzpomínky. Kniha
zdála se nám posléze tak výtečnou, že jsme se
o ni bratrsky rozdělili tím způsobem, že jsme ji
z desek vykuchali, spravedlivě na tři díly rozřízli
a věřte, každý z nás měl něco pěkného; tolika
„poklady“ kniha ta oplývá!

XXI.

Není Boha, praví někteří učenci, jichž všecka
mysl jest zaujata vývojem a hmotou.

V tomto mínění je utvrzuje to, že prý Bůh zde
netresce zla, neodměňuje dobra a nepomáhá v té
době, jak se lidem potřebno zdá.

Topí se dítě. Matka jako šílená po břehu
pobíhající shání, čím by mu pomohla. Lidé se sbí-
hají, plní soucitu snaží se pomoci. Leč vše marno.
Dravý proud unáší svou oběť, nic nedbá, že matce
hořem srdce puká, že lidem děsnému výjevu pří-
tomným zděšením a úzkostí po těle mráz pobíhá.
Jedině by tu mohl pomoci Bůh, k němuž matka
v zoufalství úpěnlivě o pomoc volá. Než nic se
neděje. Vlny spolu si hrají, tvoří ladné oblouky,
a dítě děsné výkřiky z nitra vyrážejíc a zoufale
a beznadějně ruce k nebi vzpínajíc tone a před
očima mnoha lidí utone.

Mezi diváky příšerného toho výjevu jest
i stoupenec vývoje. Pozoruje s živým zájmem
zoufající matku, dobré lidi, z nichž na každém
jest patrna snaha pomoci, a praví si v srdci svém:
Milí lidé, jak vás lituji, že marně tu vzýváte ku
pomoci někoho, koho není. Vlny dítě nesou, do

hlubiny snesou a je konec. Když mu lidé pomoci nemohli, nemůže mu pomoci nikdo. Před očima jinak třeba dobrého toho muže objeví se mladý šimpanz houpající se na haluzi. Tak ho posledně viděl v zoologické zahradě. Kdyby byl Bůh, pomohl by, všichni přítomní rádi by byli pomohli, ale nebylo možno. Nikdo nepomohl, tudíž není Boha.

Nebo: Na vsi žije statkář, všemohoucí pán. Lidi utiskuje, bez příčiny týrá, krev z nich ssaje, z bujnosti posměch si z nich, kde se hodí, tropí, ženy těch ubožáků pod lákavými záminkami k sobě zve, znásilňuje je, rozrušuje tím rodiny, vnáší kvas věčné zloby, peklo výčitek, kde dříve byl mír a v nouzi spokojenost. Najde se citlivý člověk, mající jakýs takýs vliv, vidí zlo, vyšetří je, věc na patřičném místě sdělí v domnění, že zlo se přetrhne, ale co se nestane! Statkáři nejen nikdo ani vlasu nezkřiví, ale za krátko obdrží řád, nejvyšší uznání, a člověk dobrý, který chtěl zlo staviti a ubožákům vrátiti alespoň mír do bídných chýší, je stíhán a jako pomluvač potrestán. Čtenáři poznají, že mám na mysli ruské statkáře, před zrušením nevolnictví; jak nám je věrně dle skutečnosti vylíčili Puškin, Turgeněv, Gogol, Tolstoj atd. Zrovna ho vidím, takového ruského šlechtice-násilníka, jednajícího dle okamžitých choutek. k jehož libovůli nese se teskné přísloví ruského mužíka: Bůh vysoko a car daleko.

Kde jest Bůh? Vždyť jedině On by mohl tu zakročiti a zbaviti ubožáky metly, jež je bez milosrdenství a bez příčiny bije a s ďábelskou rozkoší z jejich žalu se raduje!

Nesuďme ukvapeně Neznáme pohnutek a nemůžeme jich znáti proč se tak stalo, jak se stalo. Víme ze zkušenosti, že mnohdy, co se nám zdálo zlem, nač jsme se zlobili nebo čeho litovali, bylo

vlastně dobře; po čase teprve nahlédneme, že dobře se tak stalo.

Jak často Bůh lidem život zachrání, leč my přes věc tu lehkomyšlně a nevděčně přecházíme k dennímu pořádku. Povšimněme si bedlivě dopodrobna vlastního života, a každý člověk najde v něm několik případů opravdu zažitých, skutečně se udávších, nad kterými se pozastaví. Druhdy lidé po takovém případě, kdy unikli nehodě, neštěstí, záhubě, smrti a podobně, užívali rčení: To mne sám Pán Bůh chránil, kdyby toho nebylo, nebyl bych již mezi živými. Tak mluvívají již jen lidé prostí; vzdělanci odbývají takové případy slovem: náhoda. „Náhodou tudy šel ten a ten a pomohl mi.“ „Náhodou mne napadlo, abych uskočil, a měl jsem čas, bylo by mne to zasáhlo.“ To bychom se podívali, co by se událo neštěstí na př. jen na železnici, kdyby nebylo „náhody“, jež v pravý okamžik tak a tak zakročí. Ptejte se lidí od dráhy a povědí vám, jak častým a známým jest tu „náhoda“ hostem a jak umí konati službu za lidi rozespalé, dlouhou pracovní dobou utahané, starostmi neb dlouho trvající upatou pozorností roztržité, mnohdy i napilé — náhoda všecko spraví, vše dobře vykličkuje. A tak to jest ve všech poměrech života.

Jsem v povolání svém méně než kdokoliv jiný vysazen úrazu, nebezpečenství a přece jsem se octl několikráte v nebezpečenství života, z něhož jsem se jen proto dostal, že mně „náhodou“ napadlo to a to, anebo jiným „náhodou“ zase ne-napadlo to a to učiniti.

Dne 5. srpna 1890 šel jsem sám p dél Vltavy z Orlíka na Zvíkov. Když jsem urazil asi 2 hodiny cesty, přišel jsem k dřevěné hradbě, která mi další cestu uzavírala. Obvyklá tabulka se záповědí

se tu nalézala. Buď jsem si jí nepřečetl, anebo tu byla pouhá záповěď bez udání příčiny nebo výstrahy. Co teď? Stojím, váhám, nevím si rady. Ani přívoz, nikde obydlí, ni človíčka, jehož bych se mohl zeptati. Vrátili se mi nechtělo i přešel jsem na místě, kde i jiní na otřelých a uhlazených prknech a latích zanechali znamení, že se tudy kdy brali. Bezstarostně ubírám se dále povídaje si v duchu: „Patrně nepřeje si majitel, aby se mu trochu té travičky pošlapalo, proto ta hradba; je to asi proti rybářům namířeno.“ Klidně a spokojeně ubírám se dále, po pravé ruce mám řeku, po levé strán. Den byl příjemný, vzduch svěží, mírně prohřátý, bílý jetel pěkně zaváněl, od řeky vanul líbezný chlad. Bylo mi dobře, mír vanul duší mou, měl jsem radost, že poznávám nový krásný koutek milené vlasti. Cesta se zatočila. Tu jsem si povšiml, že jsou dílem na břehu, dílem ve vodě kříž na kříž položené kmeny. Co to? K čemu to? Bude se tu snad dělati hráz? Dříve však než jsem se mohl o účelu kmenů rozhodnouti, zaslechl jsem nad sebou nějaké příšerné dunění. Přeběhni! šlehlo mi myslí. Úzkostí jat dal jsem se do běhu. Dunění mění se v rachot. Nějaké prudké rány, nárazy hřmí mi nad hlavou. Běh můj přechází v šílený útěk. „Pro Bůh! vždyť svalují se stráně kmeny!“ zašeptám v největším zoufalství. V divokém běhu jsem postřehl, že jest ve výši na stráni mýto. Ještě několik skoků a vběhl jsem na místo, kde začínal vysoký les. Zachráněn. Sotva jsem přeběhl, s děsným lomozem sřítily se hrozné, dlouhé kmeny k řece. Co by ze mne bylo, kdybych se byl o vteřinu, dvě opozdil? Byl bych ležel s rozdrcenými údy na břehu té řeky, která mi byla vždy tak milá, o níž jsem rád zpíval.

Příteli! Tu tě někdo zachytí, tu zadrží, tu

přiměje k útěku, tu dobrého člověka k záchraně ti pošle v pravém okamžiku, když jsi se právě chystal jižjiž provést hroznou hloupost, tu ti dá v kritickém okamžiku výstrahu — a zachrání tě, zadrží tě tím na nakloněné ploše, po níž střemhlav se ženeš do záhuby. Ve všech těchto věcech jest prst Boží! Bůh sleduje život náš, jest ochrancem naším a nejlepším naším přítelem.

V době poblouzení byl jsem velkým ctitelem rozhlášených nevěrců. Když však v té době jsem se zapomněl, neobracel jsem se v duševní, mravní rozháranosti, lehkomyšlným činem způsobené, ani k filosofu X, ani k přírodopytci Y, neboť jsem zřejmě věděl, že mně ani ten ani onen pomoci nemůže, ale utíkal jsem se k Bohu v modlitbě, i upokojil jsem se, vznikl ve mně dobrý úmysl polepsiti se, nabyl jsem důvěry a chuti k novému životu. Přiznávám se, že jsem věděl o Bohu jen tehdy, když mi bylo zle, když vlastní vinou zaviněná situace vrhala temné stíny do mysli mé. Podobal jsem se studujícím, kteří obracejí se dopisem k otci jen tenkrát, když potřebují peněz.

Mnohdy se hrůzou zachvěji, když si vzpomenu, kterak jsem byl několikrát blízek záhuby, kterak jsem se hnál za plného vědomí do tmy, do neznáma, nepřipouštěje si na mysl děsného nebezpečí zaujaté cesty. Než vše dobře se skončilo, neboť mne Bůh chránil. Mám pro to vážné důvody. Klopýtl jsem, ale neupadl.

Vzpomínky na šťastně překonaná nebezpečí, bedlivé sledování soudobého života veřejného, pozorování činů lehkomyšlných osob do zřejmé záhuby se ženoucích, tragické případy lidí spustivších se mravního zákona, vzpružené vědomí o povinnosti předcházeti dětem svým dobrým příkladem, křiklavý rozdíl, který jsem shledal

mezi chováním liberálních našinců a liberálních židů vzhledem k náboženským povinnostem, sprostý tón jistého tisku o věcech o jichž oprávněnosti jsem mnohdy sice sám pochyboval, ale k nimž jsem vždy zachoval úctu jako k věcem starobylym, jež byly mnohým pokolením potěchou a posilou v bídě vezdejší: a jiné a jiné zjevy veřejného života otevíraly mi ponenáhlu oči a upravovaly mi půdu k návratu na jistou, pevnou cestu, s níž jsem sešel.

Vzpomínka pak na nebožtíka otce, vřelá touha po pravdě, horoucí prosba náhlou pochybností jatého srdce za známku o jsoucnosti Boží a za týden na to neobyčejný zjev zakončený blažeností nevyličitelnou, jménem Kristus, Bůh provázenou, navrátil mne úplně víře, zcela mne přesvědčil o božském původu učení křesťanského.

Než vraťme se ještě k ochraně, o níž byla řeč. Mnohý člověk namítne: Jak pak nás kdo chrání, když se denně dočítám v novinách o celé řadě úrazů a nezaviněných neštěstí? Tu se děti udusí, tu děvče kávou opaří, chlapec z neopatrnosti bez zlého úmyslu zapálí, od čehož půl vsi lehne popelem, stařena zlomí si nohu na zvlhlém chodníku, posunovači nárazníky rozdrtí hrudník atd.

Zajisté jsou to hrozné případy, ale přece jen vzácné výjimky vzhledem k ohromnému počtu lidí, jimž se nic nestalo. Neštěstí jsou výjimky ze všeobecné ochrany, ale i jich jest potřeba pro výstrahu jiným, k vůli nápravě atd.

To, že celá řada dělníků byla usmrcena výbuchy kotlů v přízemí továrny umístěných, bylo pohnutkou, že se zřizují pro kotle vlastní osamocené budovy. Ty mrtvoly byly příčinou, že millionům život v této věci se zabezpečil.

Tím, že na sta lidí v divadlech uhořelo, stalo se, že jsme se dcdělali zákona, dle něhož správy těchto podniků jsou donuceny zříditi místo děr řádné dvře, místo úzkých schůdků široká schodiště. Bez velkých katastrof v Nizze a ve Vídni nesedělo by se nám dnes v divadle tak bezpečně a jistě.

Po hrozných srážkách na železnicích rozšiřují nádraží, jelikož těsné místo bylo příčinou neštěstí; rozmnožují personál, neboť děsná únava službou přetížených zřízenců zavinila srážku; vynalézají brzdy atd. Všech těchto neštěstí užito jako podmínky vývoje, zlepšení, pokroku. Člověk se nehne, pokud není mocnými nárazy k činnosti donucen.

Bůh má věru dosti prostředků, tak že může lidem, náhlým neštěstím života zbaveným, kteří jsou jaksi obětí pro budoucí dobro ostatního lidstva, ztracený život pozemský jiným lepším nahraditi.

*

Spěji ke konci. Posud jsem ničeho nenapsal, ani článku do odborného listu, ač mnohdy jsem věděl leccos zajímavého; než necítil jsem k věci s dostatek způsobilosti, proto jsem se k ničemu podobnému nedral.

Jest tudíž myslitelno, že bych nyní před veřejnost předstupoval s nějakými sny, abych se jimi. člověk vážný, činil směšným? Právě ta zvláštnost, ta neobyčejnost vtiskla mi péro do ruky. Jsem si úplně vědom zodpovědnosti, svěruje nabytou zkušenost tisku.

Znám dobře nedostatky přítomné práce, mnohé pěkné myšlenky zpod péra mi unikly, mnohá věc uvázla na půl cestě. Neměl jsem k práci té ani času ani klidu. Mám se dost co

oháněti s vlastní prací zejména v zimě, nebylo tudíž pro mne maličkostí při všem namáhání napsati knihu z úryvkovitých náčrtů, po chvilkách porízených v době několika měsíců. Byla doba, kdy jsem byl skoro jist, že se duševním přetížením roznemohu; ale s pomocí Boží všecky obtíže jsem překonal.

Literární ceny tato kniha nemá, ale lidé najdou v ní upřímnost a pravdu. Kdyby se mi nebyl udál neobyčejný případ zde vylíčený, jediné čárky nebyl bych napsal.

Náhle probuzený cit vděčnosti k zvěčnělému otci dal k tomuto dílu podnět, a dobrotivost Boží, slitovavší se nad opuštěností vracejícího se syna známkou o jsoucnosti své dala látku.

Vím, že slova má jsou nedokonalá, ale jsem jist, že dobré duše vystihnou lásku, s jakou jsem se práce této podjal, a naleznou v ní poctivý úmysl lidem prospěti.

Právě proto, že jsem z hloubi duše přesvědčen o pravdivosti všeho, co tu uvádím, pozdvihuji, nepatrný člověk, hlasu svého ke všem lidem dobré vůle a volám :

Bůh jest! V pokoře obraťme k Němu mysl svou!